

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ & ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ & ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ & ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ
ΚΑΙ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ:
ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ ΤΗΣ
ΣΤΟΥΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥΣ ΧΩΡΟΥΣ:
ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ**

[CULTURAL HERITAGE: INVESTIGATING THE IMPACT OF CLIMATE
CHANGE ON ARCHAEOLOGICAL SITES (CASE STUDY)]

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΑΣ: ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΓΚΡΙΛΙΑ

ΕΠΙΒΛΕΨΗ: ΚΟΥΤΣΙΟΣ ΑΣΗΜΑΚΗΣ (ΠΑΝ/ΚΟΣ ΥΠΟΤΡΟΦΟΣ)

ΠΥΡΓΟΣ ΗΛΕΙΑΣ- 2017

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ ΠΕΡΙ ΜΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ

Βεβαιώνω ότι είμαι ο συγγραφέας/εις αυτής της εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία.

Επίσης, έχω αναφέρει τις οποίες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών η λέξεων, είτε αυτές αναφέρονται ακριβώς είτε παραφρασμένες. Ακόμη δηλώνω ότι αυτή η γραπτή εργασία προετοιμάστηκε από εμένα προσωπικά και αποκλειστικά και ειδικά για την συγκεκριμένη πτυχιακή εργασία ότι θα αναλάβω πλήρως τις συνέπειες εάν η εργασία αυτή αποδειχτεί ότι δεν μου/μας ανήκει.

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΑΣ _____

ΑΡΙΘ.ΜΗΤΡΩΟΥ _____ ΥΠΟΓΡΑΦΗ _____

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Οι διαστάσεις τις οποίες έχει λάβει το φαινόμενο της κλιματικής αλλαγής στη σημερινή εποχή, οδηγώντας στη διατύπωση ανησυχιών από την επιστημονική κοινότητα και σε μια έγερση ενδιαφέροντος από τους απλούς ανθρώπους – μια έγερση στην οποία συμβάλλουν και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης – προσέφεραν την έμπνευση για τη δημιουργία της παρούσας εργασίας. Η σκέψη ότι σταδιακά λόγω των κλιματικών αλλαγών απειλούνται και τα μνημεία της παγκόσμιας κληρονομιάς, αυτά τα τεκμήρια ζωής οδήγησε στη μελέτη ώστε να αναδειχθεί αυτή η σύνδεση των μεταβολών των μετεωρολογικών συνθηκών με τη διατήρηση ή καταστροφή των αρχαίων δημιουργημάτων.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ: ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ ΤΗΣ ΣΤΟΥΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥΣ ΧΩΡΟΥΣ: ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ

Σκοπός της πτυχιακής εργασίας είναι η διερεύνηση και η ανάδειξη των επιπτώσεων της παγκόσμιας κλιματικής αλλαγής στη διατήρηση της υλικής πολιτιστικής κληρονομιάς, εξετάζοντας ειδικότερα τις επιπτώσεις της στους αρχαιολογικούς χώρους. Το θέμα της εργασίας βασίζεται στην υπόθεση, στις διατυπωμένες ανησυχίες και στις προβλέψεις της επιστημονικής κοινότητας πως η κλιματική αλλαγή αναμένεται να επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό την πολιτιστική κληρονομιά σε παγκόσμιο επίπεδο.

Η εργασία διερευνά, σε θεωρητικό και εμπειρικό επίπεδο (επιλογή μελέτης περίπτωσης), το πλαίσιο που διέπει τη μελέτη του συγκεκριμένου φαινομένου. Στο θεωρητικό σκέλος της εργασίας επιχειρείται, βιβλιογραφικά και κριτικά, η μελέτη των εννοιών "κλιματική αλλαγή" και "πολιτιστική κληρονομιά". Ειδικότερα, στο πρώτο και στο δεύτερο κεφάλαιο προτείνεται η διασάφηση της έννοιας της πολιτιστικής κληρονομιάς και της κλιματικής αλλαγής αντίστοιχα, διατυπώνοντας ταυτόχρονα τις βασικές, για την ανάπτυξη του θέματος, και σχετικές, με τις βασικές έννοιες της εργασίας, θεωρητικές επισημάνσεις. Στο τρίτο κεφάλαιο κατόπιν επιλογής, θα χρησιμοποιηθεί ένα ειδικό παράδειγμα (μελέτη περίπτωσης), με στόχο να διαφωτισθούν και να επιβεβαιωθούν οι θεωρητικές προσεγγίσεις και πτυχές του θέματος που αναπτύχθηκαν στο πρώτο μέρος της εργασίας, επιχειρώντας στο τέλος μια κριτική, συνολική θεώρηση των ζητημάτων που αναπτύχθηκαν με σκοπό την εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων.

Λέξεις Κλειδιά: κλιματική αλλαγή, πολιτιστική κληρονομιά, αρχαιολογικός χώρος, προστασία, διαχείριση

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	3
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	4
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ.....	8
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ: ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ	8
1. Εισαγωγή.....	8
1.1 Τι είναι η Πολιτιστική Κληρονομιά.....	8
1.2 Η Σημασία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς.....	10
1.3 Φορείς Διαχείρισης και Προστασίας της Πολιτιστικής Κληρονομιάς.....	12
1.4 Διεθνείς Συμβάσεις για την Προστασία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς και των Πολιτιστικών Πόρων	15
1.4.1 Η Προστασία των Πολιτιστικών Αγαθών στην Παγκόσμια Κοινότητα– Διεθνείς Συμβάσεις.....	15
1.4.2 Η Προστασία των Πολιτιστικών Αγαθών στην Ελλάδα- Νομοθετικό Πλαίσιο.....	18
1.5 Η Σημασία της Αρχαιολογικής Κληρονομιάς.....	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ.....	24
ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ: ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ.....	24
2. Εισαγωγή.....	24
2.1 Παράγοντες Φθοράς της Πολιτιστικής Κληρονομιάς	24
2.1 Η Έννοια της Κλιματικής Αλλαγής.....	26
2.2 Παράγοντες Διαμόρφωσης του Κλίματος.....	28
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ	35
ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΜΟΝΑΣΤΙΚΟΥ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΟΣ SKELLIG MICHAEL ΣΤΗ Β. ΙΡΛΑΝΔΙΑ	35
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ ΣΤΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ ΚΑΙ Η ΕΠΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗΣ ΑΛΛΑΓΗΣ.....	36
ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ ΠΟΥ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΖΟΥΝ ΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ.....	37
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	40

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα εργασία κατατείνει στη διερεύνηση και ανάδειξη των επιπτώσεων της παγκόσμιας κλιματικής αλλαγής στη διατήρηση της υλικής πολιτιστικής κληρονομιάς, δίνοντας έμφαση στις επιπτώσεις της στους αρχαιολογικούς χώρους. Η υπόθεση, οι διατυπωμένες ανησυχίες και οι προβλέψεις της επιστημονικής κοινότητας πως η κλιματική αλλαγή αναμένεται να επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό την πολιτιστική κληρονομιά σε παγκόσμιο επίπεδο συνιστούν τη βάση για την ανάπτυξη του θέματος.

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ: ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

«Ο πολιτισμός δεν κληρονομείται, κατακτάται»

André Malraux, (1901-1976), Γάλλος συγγραφέας & πολιτικός

1. Εισαγωγή

Στο πρώτο κεφάλαιο επιχειρείται η διασάφηση του εννοιολογικού περιεχομένου και της σημασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς. Επιπλέον, γίνεται αναφορά στη σπουδαιότητα της διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς αλλά και της αρχαιολογικής κληρονομιάς. Τέλος, γίνεται λόγος συνοπτικά στους κυριότερους φορείς διαχείρισης και προστασίας της Πολιτιστικής Κληρονομιάς, ενώ εξίσου συνοπτικά παρουσιάζεται το θεσμικό πλαίσιο προστασίας των πολιτιστικών πόρων, όπως αυτό διαχρονικά έχει εξελιχθεί μέσα από πρωτοβουλίες της διεθνούς κοινότητας, ενώ γίνεται ακόμη αναφορά για το θέμα αυτό στην ελληνική πραγματικότητα.

1.1 Τι είναι η Πολιτιστική Κληρονομιά

Αν κοιτάξουμε σε ένα λεξικό θα βρούμε πως ο όρος κληρονομιά δηλώνει κάτι το οποίο κληρονομήθηκε. Σύμφωνα με τον Μπαμπινιώτη (βλ. λήμμα Κληρονομιά, σελ. 250) η λέξη κληρονομιά δηλώνει κυριολεκτικά "το σύνολο ή μέρος της περιουσίας, που μετά τον θάνατο του κατόχου της περιέρχεται στην κυριότητα άλλου ή άλλων προσώπων (φυσικών ή νομικών) είτε σύμφωνα με την έγγραφη έκφραση της βούληση του αποθανόντος (διαθήκη) είτε σύμφωνα με τα κρατούντα (κληρονομικό ή εθνικό δίκαιο)". Με άλλα λόγια, η κληρονομιά περιγράφει τη δυνατότητα "να κληρονομεί κανείς μια περιουσία ή τμήμα της περιουσίας". Μεταφορικά η λέξη ταυτίζεται με την έννοια της παρακαταθήκης, δηλ. ό,τι αφήνει κανείς ως παρακαταθήκη, πνευματική ή ηθική, στους μεταγενέστερους. Κατά συνέπεια, η λέξη εμπεριέχει την έννοια της μετάβασης από το παρελθόν στο μέλλον και υπό αυτή την

έννοια η κληρονομιά οφείλει και πρέπει, να θεωρείται ως ένα "πολύτιμο" κληροδότημα που παραλάβαμε από τους προγόνους μας και έχουμε την υποχρέωση να τη διαφυλάξουμε για τις μελλοντικές γενιές.

Στην πραγματικότητα, η πολιτιστική κληρονομιά είναι η δημιουργική έκφραση της ανθρώπινης παρουσίας, η δήλωση και η απόδειξη της ύπαρξης των ανθρώπων όχι μόνο στο απώτερο ή κοντινό παρελθόν αλλά και στο παρόν. Με άλλα λόγια, η πολιτιστική κληρονομιά μας μιλάει για τις παραδόσεις, τις δοξασίες και τα επιτεύγματα μιας χώρας, ενός τόπου και των ανθρώπων της.

Μπορούμε να διακρίνουμε δυο είδη- μορφές πολιτιστικής κληρονομιάς: **α) την υλική (tangible heritage)** και **β) την άυλη (intangible heritage)**.

Η πρώτη περιλαμβάνει τον υλικό πολιτισμό (material culture). Πρόκειται για εκείνη τη μορφή κληρονομιάς η οποία μπορεί να γίνει απτή με φυσικό τρόπο (physically touched) όπως για παράδειγμα μνημεία (monuments), κτήρια (buildings), αγάλματα (statues), έργα τέχνης (artworks), πίνακες ζωγραφικής (paintings) και άλλα αντικείμενα. Η δεύτερη περιλαμβάνει την άυλη κληρονομιά όπως η μουσική, ο χορός, η λογοτεχνία, το θέατρο, οι γλώσσες, οι θρησκευτικές τελετές κ.α.

Η υλική (tangible heritage) κληρονομιά, με τη σειρά της περιλαμβάνει την κινητή (movable) (αυτή που μπορεί να μετακινηθεί από το ένα μέρος στο άλλο και την ακίνητη (unmovable heritage) (που δεν μπορεί να μετακινηθεί από τον τόπο προέλευσής της π.χ. ένα κτήριο).

Η διάκριση ανάμεσα στην κινητή και στην ακίνητη κληρονομιά χρησιμοποιήθηκε στο παρελθόν, ειδικά σε εθνικές νομοθεσίες οι οποίες κυρίως αναφέρονταν σε μνημεία, αρχαιότητες και έργα τέχνης (works of art). Στις μέρες μας είναι εμφανής η τάση μείωσης της σπουδαιότητας αυτής της διάκρισης και η ενοποίηση όλων των πτυχών και των μορφών της πολιτιστικής κληρονομιάς. Επιπρόσθετα, άλλη μια σημαντική πτυχή έχει κεντρίσει το ενδιαφέρον της σύγχρονης έρευνας. Σύμφωνα με αυτή, η πολιτιστική κληρονομιά τόσο η υλική όσο και η άυλη υπόστασή της οφείλει και πρέπει να συνάδει με τις πολιτιστικές αξίες της κοινωνίας που τις παρήγαγε.

Η σημασία της πολιτιστικής κληρονομιάς έχει εξελιχθεί τις τελευταίες δεκαετίες. Αρχικά αναφερόταν μόνο σε αριστουργήματα καλλιτεχνικής και ιστορικής αξίας, ενώ τώρα χρησιμοποιείται ευρύτερα και καλύπτει ή ορθότερα αναφέρεται σε οτιδήποτε έχει μια ιδιαίτερη σημασία για τους ανθρώπους. Προς το παρόν, η λέξη κληρονομιά περιλαμβάνει από κοινού και την πολιτισμική και τη φυσική κληρονομιά. Αν θέλουμε να κατανοήσουμε την ποικιλομορφία της πολιτιστικής κληρονομιάς (cultural diversities) σε παγκόσμια κλίμακα δεν μπορούμε να διαχωρίσουμε τον πολιτισμό

από τη φύση. Πολιτισμός και φύση είναι στενά συνδεδεμένοι. Οι άνθρωποι επιδρούν και τακτοποιούν το περιβάλλον και το περιβάλλον με τη σειρά του επιδρά στην ανθρώπινη δραστηριότητα.

Πολλά κληρονομικά αγαθά (heritage properties) κατηγοριοποιούνται είτε ως φυσικοί χώροι (cultural or natural sites), ορισμένα δε μπορεί να είναι μια μίξη και των δυο ανήκοντας σε μια νέα κατηγορία που καλείται Mixed Heritage. (World Heritage Convention, p. 73).

Είναι σύνηθες ένα στοιχείο της πολιτιστικής κληρονομιάς να ανήκει σε μια ή περισσότερες από τις ακόλουθες κατηγορίες: 1. αρχιτεκτονικά έργα και μνημεία, 2. Ιστορικά κέντρα, 3. Κτηριακά σύνολα, 4. Μουσεία, 5. Αρχεία, 6. Βιβλιοθήκες, 7. Αρχαιολογικοί χώροι, 8. Σπήλαια, 9. Πολιτιστικά τοπία, 10. Ιστορικά πάρκα και κήποι, 11. Ζωολογικά και βοτανικά πάρκα, 12. Βιομηχανική αρχαιολογία. Απεναντίας, η φυσική κληρονομιά περιλαμβάνει: 1. Τοπία φυσικής ομορφιάς, 2. Γεωλογικούς και φυσικούς σχηματισμούς επιστημονικής ή αισθητικής αξίας, 3. Προστατευμένες περιοχές που αποτελούν το ενδιαίτημα (habitat) απειλούμενων ζωικών και φυτικών ειδών όπως φυσικά ή θαλάσσια πάρκα (βιβλιογραφία).

1.2 Η Σημασία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Η Πολιτιστική κληρονομιά είναι αναμφίβολα εξαιρετικά σημαντική. Υπάρχουν πολλοί λόγοι για τους οποίους η φροντίδα, η διατήρηση, η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς αποτελεί ύψιστο καθήκον των σύγχρονων ανθρώπων. Ειδικότερα, μπορούμε να ισχυριστούμε πως η πολιτιστική κληρονομιά πρέπει να τυγχάνει προστασίας και φροντίδας πρωτίστως γιατί **μεταφέρει ποικίλα μηνύματα, διάφορες αξίες ιστορικής, καλλιτεχνικής, αισθητικής, πολιτιστικής, θρησκευτικής, κοινωνικής, πνευματικής, επιστημονικής φύσης**, τα οποία συμβάλλουν στην απόδοση νοήματος στη ζωή των ανθρώπων. Ένα χρήσιμο παράδειγμα αποτελούν οι αρχαιολογικοί χώροι καθώς και τα μουσεία. Αμφότερα μεταφέρουν ιστορικά μηνύματα καθώς μας πληροφορούν για τον τρόπο με τον οποίο εκδηλώθηκε η ανθρώπινη δραστηριότητα κατά το παρελθόν σε ένα ορισμένο χωρικό και χρονικό (χωροχρονικό) πλαίσιο.

Το **Genbaku Dome** στη **Hiroshima (Ιαπωνία)** μαρτυρεί τις τραγικές συνέπειες της ατομικής βόμβας και αποτελεί προειδοποίηση εναντίον του πολέμου. Τεμένη (mosques), εκκλησίες και ιερά θεωρούνται σημαντικά όχι μόνο για τη θρησκευτική σημασία τους αλλά και για την καλλιτεχνική ή αρχιτεκτονική αξία τους (merit). Η Πέτρα (Ιορδανία) είναι γνωστή για τους τάφους της (tombs) και την υδραυλική

μηχανική τους αλλά και την ομορφιά του περιβάλλοντός της. Η κληρονομιά μπορεί να επικοινωνήσει περισσότερο από ένα μήνυμα ή μια αξία. Αυτές εξαρτώνται από το κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο στο οποίο η έννοια της κληρονομιάς εξελίσσεται και μπορεί να αλλάξει/ μεταβάλλεται στη διάρκεια του χρόνου.

Δευτερευόντως, η πολιτιστική κληρονομιά οφείλει προστασίας και φροντίδας γιατί **εκπροσωπεί, αντιπροσωπεύει και συμβολίζει την ταυτότητα μιας κοινωνικής ομάδας**. Αυτό σημαίνει ότι οι άνθρωποι διατηρούν την ταυτότητά τους μέσω της κληρονομιάς, η οποία είναι από κοινού υλική και άυλη. Για να δώσουμε μόνο ελάχιστα παραδείγματα, μια χώρα ταυτοποιείται μέσω ενός συγκεκριμένου και ιδιαίτερου μνημείου ή χώρου: Η Ιταλία για παράδειγμα ταυτίζεται με τον Πύργο της Πίζας, με την πόλη της Βενετίας ή/ και τη Φλωρεντία, η Αίγυπτος με τις πυραμίδες, η Ινδία με το Ταζ Μαχάλ, το Ηνωμένο Βασίλειο με τον Σαίξπηρ, και η Τουρκία με την Κωνσταντινούπολη. Μερικές φορές ειδικά, ιδιαίτερα μνημεία ή πολιτιστικοί τόποι (cultural sites) δέχονται σκόπιμη επίθεση με σκοπό την καταστροφή του συμβόλου της ταυτότητας των ανθρώπων. Αυτό συνέβη στη διάρκεια του πολέμου στη Γιουγκοσλαβία.

Η πολιτιστική κληρονομιά οφείλει προστασίας και φροντίδας και για έναν ακόμα επιπλέον λόγο, καθώς **αντιπροσωπεύει ένα μέσο κατανόησης της πολιτιστικής ποικιλίας (cultural diversity) των ανθρώπων και της ανάπτυξης μιας πολιτικής ειρηνικής και αμοιβαίας συνεργασίας**. Πράγματι, η κληρονομιά είναι ένα τρόπος κατανόησης της πολιτιστικής πολυμορφίας (cultural diversity) και αναγνώρισης των δεσμών που υπάρχουν μεταξύ των ανθρώπων. Δεν πρέπει να ξεχνάμε πως κάθε άνθρωπος έχει να δώσει κάτι και να πάρει κάτι από ένα άλλο πολιτισμό.

Επιπρόσθετα, η πολιτιστική κληρονομιά χρήζει προστασίας και φροντίδας γιατί **αποτελεί πηγή οικονομικής ανάπτυξης**. Η Πολιτιστική κληρονομιά υπήρξε πάντοτε μεταξύ των κύριων αξιοθέατων για τους ταξιδιώτες του 19^{ου} αιώνα. Ο πολιτιστικός τουρισμός έχει αυξηθεί υπερβολικά και έχει γίνει σημαντικός οικονομικός πόρος για πολλές χώρες. Στην περίπτωση δε σωστής διαχείρισής του, παρέχει δουλειά, προσελκύει ξένο συνάλλαγμα, βελτιώνει τις τοπικές υποδομές και παρέχει/ προάγει/ παροτρύνει την αμοιβαία κατανόηση. Αντιθέτως, ένας μη ελεγχόμενος μαζικός τουρισμός, ενδεχομένως να έχει επιβλαβή αντίκτυπο στον τοπικό πληθυσμό καταστρέφοντας το αρχικό πλαίσιο του.

Τέλος, η πολιτιστική κληρονομιά χρήζει προστασίας και φροντίδας γιατί **είναι μοναδική και αναντικατάστατη**. Η αλλοίωση ή η εξαφάνιση των πολιτιστικών

αγαθών και των μηνυμάτων που μεταφέρει είναι σημαντική απώλεια για ολόκληρη την ανθρωπότητα. Ένα αριστούργημα δεν μπορεί να αντικαταστεί, εάν καταστραφεί.

1.3 Φορείς Διαχείρισης και Προστασίας της Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Απ' τους διεθνείς οργανισμούς τη μεγαλύτερη δραστηριότητα σε θέματα διαφύλαξης, προστασίας και συντήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς έχουν αναπτύξει σε μεγαλύτερο βαθμό η UNESCO, το ICCROM, το ICOMOS και σε μικρότερο βαθμό το ICOM. Οι διεθνείς αυτοί οργανισμοί χωρίζονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες: α) στους **διακυβερνητικούς οργανισμούς** και β) στους **μη κυβερνητικούς οργανισμούς**. Στην κατηγορία των **Διακυβερνητικών Οργανισμών** ανήκουν η **UNESCO** (Εκπαιδευτικός, Επιστημονικός και Πολιτιστικός Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών) και το **ICCROM**.

Η **UNESCO** ιδρύθηκε το 1945 με σκοπό να διατηρήσει, να προάγει, και να διασώσει τη γνώση, αφενός εξασφαλίζοντας την συντήρηση και την προστασία της Παγκόσμιας Κληρονομιάς σε βιβλία, έργα τέχνης και άλλα μνημεία ιστορικού ή επιστημονικού ενδιαφέροντος, αφετέρου συστήνοντας στους ενδιαφερόμενους λαούς τις κατάλληλες διεθνείς συμβάσεις.

Με βάση το σκοπό αυτό η UNESCO έχει αναπτύξει δράση στο πεδίο της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς περίπου πενήντα χρόνια. Η δράση της εκδηλώνεται σε τρεις κύριους τομείς: **α) τον κανονιστικό, β) τον επιχειρησιακό και γ) τον τομέα διάδοσης επιστημονικών και τεχνικών πληροφοριών.**

Αναλυτικότερα, η κανονιστική δράση της έχει επικεντρωθεί στη σύνταξη, την υιοθέτηση και την προώθηση τριών Συμβάσεων και δέκα Συστάσεων, που συγκροτούν ένα μεγάλο και ισχυρό διεθνές νομικό πλαίσιο προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς σε διεθνές αλλά και εθνικό επίπεδο.

Οι Συμβάσεις της UNESCO, όπως και των υπόλοιπων Διεθνών Οργανισμών, έχουν δεσμευτική ισχύ για τα κράτη-μέλη που τις έχουν επικυρώσει ή έχουν προσχωρήσει σε αυτές. Οι Συστάσεις της δεν υπόκεινται σε επικύρωση και δεν έχουν κατά συνέπεια νομική δεσμευτικότητα, ωστόσο όμως δεσμεύουν ηθικά τα κράτη-μέλη, υποδεικνύοντας συγκεκριμένη συμπεριφορά και δίνοντας οδηγίες και κατευθύνσεις που έχουν σκοπό να επηρεάσουν τη διαμόρφωση των εθνικών νομοθεσιών και την εφαρμογή των πρακτικών προστασίας. Η δυναμική παρέμβαση της UNESCO στον τομέα αυτόν εκδηλώνεται επίσης με την παροχή τεχνικής βοήθειας για την προετοιμασία εθνικής νομοθεσίας που αφορά την προστασία της πολιτιστικής

κληρονομιάς κυρίως στις αναπτυσσόμενες χώρες , καθώς και με την έκδοση συγκριτικών μελετών και κατατοπιστικών εγχειριδίων με τις σχετικές νομοθεσίες διαφόρων χωρών.

Η επιχειρησιακή δράση του Οργανισμού συνίσταται στη χορήγηση βοήθειας στα κράτη-μέλη του για συντήρηση, αποκατάσταση και ανάδειξη μνημείων και χώρων. Η σημαντικότερη παρέμβασή του στον τομέα αυτό είναι οι λεγόμενες «Διεθνείς Εκστρατείες Διάσωσης» που αποτελούν μακροχρόνια και πολυδάπανα προγράμματα. Άλλα μικρότερης εμβέλειας και διάρκειας προγράμματα όπως και σωστικές επεμβάσεις σε περιπτώσεις επείγουσας ανάγκης περιλαμβάνονται επίσης στις δράσεις της UNESCO. Μια ακόμη σχετική δραστηριότητα είναι η οργάνωση προγραμμάτων κατάρτισης σε θέματα συντήρησης αρχιτεκτονικών μνημείων και κινητών αγαθών, με τη στενή συνεργασία των οργανισμών ICOMOS και ICCROM.

Τέλος, η δράση της UNESCO για τη διάδοση επιστημονικών και τεχνικών πληροφοριών καλύπτει την έκδοση τεχνικών εγχειριδίων, μελετών και περιοδικών, καθώς και τη διοργάνωση συνεδρίων, τη διεξαγωγή ερευνών και την προώθηση επιστημονικών ανταλλαγών.

Το **ICCROM (Διεθνές κέντρο για τη Μελέτη της Συντήρησης και της Αποκατάστασης των Πολιτιστικών Αγαθών)** ιδρύθηκε το 1959 με πρωτοβουλία της UNESCO ως αυτόνομος διακυβερνητικός οργανισμός. Σε αυτό συμμετέχουν ως κανονικά μέλη κυβερνήσεις κρατών και ως συνδεδεμένα μέλη ιδιωτικά ιδρύματα στη συντήρηση των πολιτιστικών αγαθών. Βασική δραστηριότητα του Κέντρου είναι η παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών και η οργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων η τακτική διεξαγωγή σεμιναρίων στην έδρα του την Ρώμη για την κατάρτιση ειδικευμένων στελεχών σε θέματα συντήρησης και αποκατάστασης αρχιτεκτονικών μνημείων, τοιχογραφιών, χαρτιού κ. α. Παράλληλα, το ICCROM οργανώνει ή συμμετέχει σε σεμινάρια που πραγματοποιούνται σε άλλες χώρες με την συνεργασία τοπικών Κέντρων ή αρμόδιων Υπηρεσιών. Άλλες δραστηριότητες του είναι η αποστολή ειδικών για παροχή συμβουλών και τεχνικής βοήθειας , η έκδοση ειδικών μελετών, η διοργάνωση συνεδρίων και συμποσίων κ.α.

Στην κατηγορία των Διεθνών μη κυβερνητικών οργανισμών ανήκει το **ICOMOS**, το **ICOM**, **OWHC**, οι οποίοι διαδραματίζουν πολύ σημαντικό ρόλο στην προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και συνεργάζονται εξίσου πολύ στενά με την UNESCO στους διάφορους τομείς δράσης της. Ειδικά το ICOM και το ICOMOS έχουν περίπου την ίδια οργανωτική διάθρωση (Γενική Συνέλευση, Εκτελεστικό Συμβούλιο, Συμβουλευτική Επιτροπή, Γραμματεία) και παρόμοιο τρόπο λειτουργίας. Μέλη τους

είναι χιλιάδες ειδικοί επιστήμονες σε διάφορες χώρες, οι οποίοι συγκροτούν τις Εθνικές Επιτροπές. Εδώ, πρέπει να σημειωθεί ότι και στην Ελλάδα λειτουργούν Εθνικές Επιτροπές με αξιόλογη δραστηριότητα και είναι το ελληνικό τμήμα του ICOM και το ελληνικό Τμήμα του ICOMOS.

Αναλυτικότερα, το **ICOMOS** (Διεθνές Συμβούλιο Μνημείων και Χώρων) ιδρύθηκε υπό την αιγίδα της UNESCO το 1965 και είναι ο μόνος διεθνής μη κυβερνητικός οργανισμός που ασχολείται αποκλειστικά με θεωρητικά, μεθοδολογικά και τεχνικά θέματα προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς. Οι κύριοι σκοποί του είναι η διευκόλυνση των επαφών ανάμεσα σε ειδικούς επιστήμονες, η συλλογή και αξιολόγηση πληροφοριών, η παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών για την ίδρυση Κέντρων Τεκμηρίωσης, η οργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων και η προώθηση της σύναψης και της εφαρμογής διεθνών Συμβάσεων για τη συντήρηση και την ανάδειξη της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς. Για την πραγματοποίηση των παραπάνω σκοπών το ICOMOS χρησιμοποιεί διάφορα πρόσφορα μέσα, ανάμεσα στα οποία είναι η διοργάνωση διεθνών συμποσίων, οι εκδόσεις μελετών, η οργάνωση προγραμμάτων κατάρτισης, η αποστολή εμπειρογνομόνων σε διάφορες χώρες και η παροχή υπηρεσιών στην UNESCO.

Στην ίδια κατηγορία εντάσσεται και ο Οργανισμός **ICOM** (Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων), οποίος ιδρύθηκε το 1946 από την UNESCO για να συμβάλλει στην ανάπτυξη και τη διαχείριση μουσείων όλων των κατηγοριών. Συγκεκριμένα οι βασικοί σκοποί του είναι να ενθαρρύνει και να ενισχύει την ίδρυση, την ανάπτυξη και την επαγγελματική διαχείριση μουσείων κάθε είδους, να προωθεί τις γνώσεις για το ρόλο των μουσείων και την επιστήμη της Μουσειολογίας και να οργανώνει τη συνεργασία μεταξύ των μουσείων. Εκτός από τις συνήθεις δραστηριότητες του (συνέδρια, διαλέξεις, συναντήσεις, μελέτες, εκδόσεις, παροχή τεχνικής βοήθειας κτλ.), το ICOM προσφέρει τις υπηρεσίες του στη Διακυβερνητική Επιτροπή για την Προώθηση της Επιστροφής των πολιτιστικών Αγαθών στις Χώρες Προέλευσης τους, η οποία έχει συσταθεί με πρωτοβουλία της UNESCO.

Άξια μνείας είναι και η αναφορά του OWHC (Οργανισμός Πόλεων της Παγκόσμιας Κληρονομιάς), οποίος είναι ο νεότερος μη κυβερνητικός οργανισμός. Ιδρύθηκε το 1993 στην πόλη Φεζ του Μαρόκου από εκπροσώπους των ιστορικών πόλεων που περιλαμβάνονται στον Κατάλογο της Παγκόσμιας Κληρονομιάς. Βασικός στόχος του είναι η προώθηση της συστηματικής συνεργασίας ανάμεσα στις πόλεις που αποτελούν μέλη του για την εξεύρεση λύσεων στα προβλήματα συντήρησης και ανάδειξης του μνημειακού τους πλούτου.

1.4 Διεθνείς Συμβάσεις για την Προστασία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς και των Πολιτιστικών Πόρων

Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζεται συνοπτικά το θεσμικό πλαίσιο προστασίας των πολιτιστικών πόρων, όπως αυτό διαχρονικά έχει εξελιχθεί μέσα από πρωτοβουλίες της διεθνούς κοινότητας, ενώ γίνεται ακόμη αναφορά για το θέμα αυτό στην ελληνική πραγματικότητα.

1.4.1 Η Προστασία των Πολιτιστικών Αγαθών στην Παγκόσμια Κοινότητα– Διεθνείς Συμβάσεις

Το έτος **1954**, και ενώ η απειλή ενός νέου πολέμου ήταν ορατή, ψηφίστηκε από την UNESCO η **Διεθνής Σύμβαση της Χάγης**, που αφορά την **προστασία των πολιτιστικών αγαθών σε περίπτωση ένοπλης σύρραξης**. Η Ελλάδα έχει επικυρώσει τη συγκεκριμένη Σύμβαση με τον Ν. 1114/81 (ΦΕΚ 6/Α/08-01-1981). Μέσα από το εν λόγω κείμενο, η έννοια του πολιτιστικού αγαθού διευρύνθηκε σημαντικά, καθώς παράλληλα με το καλλιτεχνικό, προστέθηκε το ιστορικό, αρχαιολογικό και ιστορικό ενδιαφέρον, ενώ το πολιτιστικό αγαθό συνδέθηκε με το έδαφος της χώρας στην οποία βρίσκεται.

Στις 14/11/1970 ψηφίστηκε στο Παρίσι η **Σύμβαση της UNESCO που αφορά στα μέσα προστασίας και καταπολέμησης της παράνομης εισαγωγής, εξαγωγής και διακίνησης των πολιτιστικών αγαθών**. Η Σύμβαση αυτή είχε σαν στόχο την προστασία των πολιτιστικών αγαθών σε καιρό ειρήνης. Η Ελλάδα κύρωσε τη συγκεκριμένη σύμβαση με τον Ν. 1103/1980 (ΦΕΚ 297/Α/29-12-1980).

Επιπλέον, η UNESCO έχει αναλάβει σαν κύρια αποστολή της να ενθαρρύνει την αναγνώριση, προστασία και διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, που θεωρείται ως εξέχουσας παγκόσμιας σημασίας για την ανθρωπότητα. Αυτή η αποστολή απέκτησε μορφή με τη Σύμβαση για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς, που υιοθέτησε η UNESCO το 1972.

Αξίζει να σημειωθεί ότι στην παραπάνω Σύμβαση, η UNESCO συνδέει την πολιτιστική κληρονομιά με το φυσικό περιβάλλον, αξιολογώντας και θέτοντας στο ίδιο ιεραρχικό επίπεδο τα μνημεία της φύσης με τα μνημεία του ανθρώπινου πολιτισμού. Με αυτό τον τρόπο συγχωνεύονται και συνενώνονται δύο διαφορετικές πολιτικές, που αποσκοπούν στην προστασία των φυσικών και πολιτιστικών πόρων,

επιδιώκοντας την αποσόβηση των κινδύνων που απειλούν τα ακίνητα πολιτιστικά αγαθά και τη φυσική κληρονομιά ενός τόπου.

Η Ελλάδα κύρωσε τη Σύμβαση του 1972 το 1981 με τον Ν. 1126 (ΦΕΚ 32/Α/10-02-1981). Ταυτόχρονα, η θεώρηση αυτή διαπερνά την αναθεώρηση του Συντάγματος του 1975, θέτοντας ως προτεραιότητα, στο Άρθρο 24, την προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος. Κατά αυτόν τον τρόπο, η συνταγματική αυτή ρύθμιση θεωρείται πρωτοποριακή και βρίσκεται σε αρμονία με τη διεθνή αντίληψη.

Στο πλαίσιο της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς, έχουν υπογραφεί σε διεθνές επίπεδο σειρά συμβάσεων, οι σπουδαιότερες από τις οποίες είναι οι ακόλουθες:

§ Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία της Αρχαιολογικής Κληρονομιάς, που υπεγράφη στο Λονδίνο το 1969. Κατά τη Σύμβαση αυτή, τα συμβαλλόμενα κράτη δεσμεύονται, «στο μέτρο του δυνατού», να λαμβάνουν μέτρα προστασίας των αρχαιολογικών τόπων και συνόλων και των εφεδρικών ζωνών που κρύβουν αρχαιολογικά αγαθά (Άρθρο 2), να ρυθμίζουν τις ανασκαφές, να ελέγχουν και να διατηρούν τα ευρήματά τους και να απαγορεύουν τις λαθραίες ανασκαφές (Άρθρο 3), να εξασφαλίζουν την πληροφόρηση σχετικά με τις αρχαιολογικές ανακαλύψεις, καθώς και την απογραφή των αρχαίων ευρημάτων (Άρθρο 4). Οι υποχρεώσεις που απορρέουν από τη Σύμβαση αυτή έχουν «ελαστικό χαρακτήρα». Η Ελλάδα κύρωσε τη συγκεκριμένη Σύμβαση με τον Ν. 1127/81 (ΦΕΚ 32/Α/10-02-1981).

§ Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τις Παραβιάσεις που αφορούν τα πολιτιστικά αγαθά, που υπεγράφη στους Δελφούς το 1985. Η εν λόγω Σύμβαση εστιάζει στις ποινικές πτυχές της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών. Έχει υπογραφεί μόλις από πέντε κράτη (Ελλάδα, Ιταλία, Πορτογαλία, Λιχτενστάιν και Τουρκία).

§ Το Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων (ICOM) - ελληνικό Τμήμα, το οποίο λειτουργεί στην Ελλάδα από τις αρχές της δεκαετίας του 1980, υιοθέτησε στο Μπουένος Άιρες το 1986 τον **Κώδικα Επαγγελματικής Δεοντολογίας των Μουσείων**, που έχει αναμφισβήτητη αξία, αλλά όχι δεσμευτική ισχύ. Σύμφωνα με αυτόν, αν ένα μουσείο κατέχει πολιτιστικό αγαθό που διαπιστώθηκε ότι εξήλθε ή μεταβιβάστηκε κατά παράβαση των αρχών της Σύμβασης της UNESCO του 1970 και το αιτούν κράτος αποδείξει ότι το αντικείμενο αυτό ανήκει στην πολιτιστική του κληρονομιά, το μουσείο οφείλει, εάν έχει τη νομική δυνατότητα, να δεσμευθεί να λάβει μέτρα για την επιστροφή του εν λόγω αγαθού στη χώρα προέλευσης.

§ **Η Σύμβαση της UNESCO του 1970** συμπληρώθηκε από τη **Σύμβαση UNIDROIT** (Διεθνές Ινστιτούτο για την Ενοποίηση του Ιδιωτικού Δικαίου) του 1995 **για τα κλαπέντα ή παρανόμως εξαχθέντα πολιτιστικά αγαθά**. Η Σύμβαση αυτή επιδιώκει να διευκρινίσει τις ασάφειες και τις γενικότητες της Σύμβασης της UNESCO, ενώ επικυρώθηκε από το Ελληνικό κράτος με τον Ν. 3348/2005 (ΦΕΚ 144/Α/23-06-2005).

§ **Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία της Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς** που υπεγράφη στη Γρανάδα το 1985. Στην παρούσα σύμβαση, η αρχιτεκτονική κληρονομιά θεωρείται ότι περιλαμβάνει τα ακόλουθα ακίνητα αγαθά:

§ **Τα μνημεία:** κάθε κατασκευή ιδιαίτερα σημαντική λόγω του ιστορικού, αρχαιολογικού, καλλιτεχνικού, επιστημονικού κοινωνικού ή τεχνικού της ενδιαφέροντος, συμπεριλαμβανομένων των εγκαταστάσεων ή διακοσμητικών στοιχείων, που αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα τους.

§ **Τα αρχιτεκτονικά σύνολα:** ομοιογενή σύνολα αστικών ή αγροτικών κατασκευών, σημαντικών λόγω του ιστορικού, αρχαιολογικού, καλλιτεχνικού, επιστημονικού, κοινωνικού ή τεχνικού της ενδιαφέροντος, συναφή μεταξύ τους ώστε να σχηματίζουν ενότητες, που να μπορούν να οριοθετηθούν τοπογραφικά.

§ **Οι τόποι:** σύνθετα έργα του ανθρώπου και της φύσης, εν μέρει κτισμένα, τα οποία αποτελούν εκτάσεις χαρακτηριστικές και ομοιογενείς, ώστε να μπορούν να οριοθετηθούν τοπογραφικά και τα οποία είναι σημαντικά λόγω του ιστορικού, αρχαιολογικού, καλλιτεχνικού, επιστημονικού, κοινωνικού ή τεχνικού τους ενδιαφέροντος.

§ **Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία της Αρχαιολογικής Κληρονομιάς** (αναθεωρημένη) που υπεγράφη στη Βαλέττα της Μάλτας το 1992 και στόχος της είναι η προστασία της αρχαιολογικής κληρονομιάς ως πηγής της ευρωπαϊκής συλλογικής μνήμης και ως μέσου για την ιστορική και επιστημονική μελέτη. Κυρώθηκε από το Ελληνικό κράτος με τον Ν. 3378/2005 (ΦΕΚ 203/Α/19-08-2005).

§ Στις 18 Αυγούστου 1999 στο Παρίσι, η Γενική Διάσκεψη της UNESCO κατάρτισε **προσχέδιο Σύμβασης για την προστασία της υποθαλάσσιας πολιτιστικής κληρονομιάς**. Η λογική για την κατάρτιση αυτής της διεθνούς Σύμβασης είναι ότι όπως η χερσαία, έτσι και η υποθαλάσσια πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί ένα αδιάσπαστο τμήμα της κοινής πανανθρώπινης κληρονομιάς και για αυτό αξίζει ανάλογης προσοχής και διαχείρισης. Η Ελλάδα στο σημείο αυτό, έχει πρωτοπορήσει,

καθώς ήδη προστατεύεται η υποθαλάσσια πολιτιστική της κληρονομιά με βάση τον Ν. 5153/32.

§ *Η Σύμβαση για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς* (UNESCO) που υπεγράφη στο Παρίσι το 2003 και κυρώθηκε από το Ελληνικό κράτος με τον Ν. 3521/2006 (ΦΕΚ 275/Α/22-12-2006).

§ *Η Σύμβαση για την Προστασία και την Προώθηση της Πολυμορφίας των Πολιτιστικών Εκφράσεων* που υπεγράφη στο Παρίσι το 2005 και κυρώθηκε από το Ελληνικό κράτος με τον Ν. 3520/2006 (ΦΕΚ 274/Α/22-12-2006).

Οι παραπάνω διεθνείς Συμβάσεις δεν έχουν τόσο νομική δεσμευτική ισχύ, όσο ηθικά δεσμευτικό χαρακτήρα και δεν συνοδεύονται από κατάλληλη προσαρμογή του εθνικού δικαίου των κρατών που τις έχουν προσυπογράψει.

1.4.2 Η Προστασία των Πολιτιστικών Αγαθών στην Ελλάδα- Νομοθετικό Πλαίσιο

Στις μέρες μας, η νομική κατοχύρωση για τις διάφορες κατηγορίες πολιτιστικών αγαθών της ελληνικής επικράτειας αποτυπώνεται στα εξής:

§ *Στο Άρθρο 24 του Συντάγματος ρυθμίζεται για πρώτη φορά στην ελληνική έννομη τάξη η έννοια του πολιτιστικού περιβάλλοντος*. Πιο συγκεκριμένα ορίζεται ότι “Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του Κράτους. Για τη διαφύλαξή του, το Κράτος έχει την υποχρέωση να λαμβάνει ιδιαίτερα προληπτικά ή κατασταλτικά μέτρα” (παράγραφος 1). “*Τα μνημεία, οι παραδοσιακές περιοχές και τα παραδοσιακά στοιχεία προστατεύονται από το Κράτος. Νόμος θα ορίσει τα αναγκαία για την πραγματοποίηση της προστασίας αυτής περιοριστικά μέτρα της ιδιοκτησίας, καθώς και τον τρόπο και το είδος της αποζημίωσης των ιδιοκτητών*” (παράγραφος 6).

Με την αναθεώρηση του Συντάγματος το 2001, η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αναγνωρίζεται όχι πλέον μόνον ως αρμοδιότητα της Πολιτείας, αλλά και ως θεμελιώδες δικαίωμα του καθενός προσώπου και κατοχυρώνεται πλέον συνταγματικά η **αειφόρος προσέγγιση**. Με αυτό τον τρόπο, παρέχεται προστασία σε όλα τα στοιχεία και αγαθά του φυσικού περιβάλλοντος (φυσικά οικοσυστήματα) και του πολιτιστικού περιβάλλοντος. Το **πολιτιστικό περιβάλλον** καλύπτει τόσο την πολιτιστική κληρονομιά (κυρίως τη μνημειακή αλλά και την παραδοσιακή ή αρχιτεκτονική), όσο και τα οικιστικά πολιτιστικά αγαθά. Τα τελευταία (π.χ. πόλεις, οικισμοί) συγκροτούν το οικιστικό περιβάλλον, το οποίο

αποτελεί τον χώρο που εξυπηρετεί κυρίως την οργανωμένη διαβίωση των ανθρώπων, αλλά και την παραγωγική δραστηριότητα. Αξιοσημείωτο είναι ότι ήδη από το πρώτο κείμενο του Ελληνικού Συντάγματος (1975), όπως και στη Σύμβαση της UNESCO για την παγκόσμια κληρονομιά, **η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς τοποθετούνται πλάι - πλάι και με αυτό τον τρόπο καταδεικνύεται η στενή συνάφειά τους.**

§ Ο κωδικοποιημένος **N. 5153/1932 “Περί Αρχαιοτήτων”** αποτελούσε μέχρι τον Ιούλιο του 2002 το βασικό νομοθετικό κείμενο για την προστασία του μεγαλύτερου εύρους της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς. Με το άρθρο 1 του Νόμου διατηρείται η γενική αρχή της ιδιοκτησίας όλων των αρχαίων από το Κράτος, όπου και αν βρίσκονται. Η κυριότητα του Δημοσίου επί των αρχαίων είναι αποκλειστική και διηνεκής, ο νόμος ωστόσο αναγνωρίζει δικαίωμα κατοχής αρχαίων σε ιδιώτες. Κύριο αντικείμενο προστασίας είναι τα αρχαία μνημεία και εκείνα της αρχαιότατης εποχής του χριστιανισμού και του μεσαιωνικού ελληνισμού. Επίσης, τα παλαιότερα του 1830 καλλιτεχνικά και ιστορικά μνημεία και οικοδομήματα. Το αντικείμενο της προστασίας όμως διευρύνεται μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, καθώς άρχισε να γίνεται κατανοητό ότι **για τους λαούς δεν έχουν αξία μόνον τα μνημεία της τέχνης και οι αρχαιολογικοί χώροι, αλλά και κάθε αυθεντικό δείγμα της δομημένης πολιτιστικής τους κληρονομιάς, της παραδοσιακής ή της λαϊκής τους αρχιτεκτονικής.**

§ Ο **N. 1469/1950: “Περί προστασίας ειδικής κατηγορίας οικοδομημάτων και έργων τέχνης μετά το 1830”** ο οποίος επεκτείνει την προστασία, διευρύνοντας το αντικείμενο:

- Σε οικοδομήματα και μνημεία μεταγενέστερα του 1830, τα οποία χαρακτηρίζονται ως έργα τέχνης ή έχουν ιστορική σπουδαιότητα.
- Σε τόπους ιστορικούς και ιδιαίτερου φυσικού κάλλους.

§ Ο **N. 360/76 “περί Χωροταξίας και Περιβάλλοντος”**, ο οποίος αναφέρεται στην προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος και καθορίζει για πρώτη φορά το περιεχόμενό τους, διευρύνοντας τόσο το αντικείμενο όσο και τις δυνατότητες προστασίας. Έτσι, προστατεύονται όλα τα ανθρωπογενή στοιχεία του πολιτισμού και γενικότερα η πολιτιστική κληρονομιά της χώρας μέσω της επιβολής, σε αρμονία με τα εγκεκριμένα Χωροταξικά και Ρυθμιστικά Σχέδια, περιορισμών ή κανόνων (ορισμένου ή αορίστου χρόνου) σχετικών με τη δημιουργία ή ανάπτυξη κάποιων δραστηριοτήτων και λειτουργιών ή ακόμα με τη χρήση του χώρου μέσα σε συγκεκριμένες περιοχές ή ζώνες.

§ Ο Ν. 1103/1980 με τον οποίο η Ελλάδα κύρωσε τη σύμβαση της UNESCO στις 14/11/1970.

§ Ο Ν. 1114/1981 με τον οποίο η Ελλάδα κύρωσε τη διεθνή σύμβαση της Χάγης του 1954 για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών σε περίπτωση ένοπλης σύρραξης.

§ Ο Ν. 1126/1981 με τον οποίο η Ελλάδα κύρωσε τη **σύμβαση για την προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς** του 1972.

§ Ο Ν. 1127/1981 με τον οποίο η Ελλάδα κύρωσε την **ευρωπαϊκή σύμβαση για την προστασία της αρχαιολογικής κληρονομιάς** του 1969.

§ Ο Ν. 2039/1992 με τον οποίο η Ελλάδα κύρωσε τη **σύμβαση για την προστασία της ευρωπαϊκής αρχιτεκτονικής κληρονομιάς** του 1985.

§ Ο Ν. 3028/2002 **“Περί της προστασίας των Αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς”**, που αφορά τα υλικά πολιτιστικά έργα μέχρι και τα νεότερα χρόνια. Βασική καινοτομία του νέου αρχαιολογικού νομοθετικού πλαισίου είναι ότι υιοθετεί νέο χρονολογικό όριο για τη διάκριση των προστατευόμενων πολιτιστικών αγαθών. Πιο αναλυτικά, διαιρεί τα πολιτιστικά αγαθά σε τρεις κατηγορίες:

- Τα αρχαία, που χρονολογούνται μέχρι το 1830.
- Τα νεότερα, που είναι όσα χρονολογούνται από το 1830 και είναι προγενέστερα των εκατό ετών.
- Τα σύγχρονα, όσα είναι μεταγενέστερα των τελευταίων εκατό ετών.

Σημαντικό σημείο επίσης είναι ότι προστατεύει και τα άυλα πολιτιστικά αγαθά, στα οποία εντάσσει τις εκφάνσεις του παραδοσιακού και λαϊκού πολιτισμού, όπως μύθοι, έθιμα, δρώμενα, μουσική, τραγούδια, προφορικές παραδόσεις και παραδοσιακές τέχνες. Εισάγει επίσης ένα ευρύτερο πλαίσιο προστασίας των αρχαιολογικών χώρων.

§ Ο Ν. 3348/2005 με τον οποίο η Ελλάδα κύρωσε τη **Σύμβαση Unidroit για τα κλαπέντα ή παρανόμως εξαχθέντα πολιτιστικά αγαθά**.

§ Ο Ν. 3378/2005 με τον οποίο η Ελλάδα κύρωσε την αναθεωρημένη **Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προστασία της αρχαιολογικής κληρονομιάς** του 1992.

§ Ο Ν. 3520/2006 ο οποίος αποτελεί την κύρωση της **Σύμβασης για την προστασία και την προώθηση της πολυμορφίας των πολιτιστικών εκφράσεων** του 2005.

§ Ο Ν. 3521/2006 με τον οποίο το Ελληνικό κράτος κύρωσε τη **Σύμβαση για την προστασία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς** του 2003.

§ Ο Ν. 3658/2008 **“Μέτρα για την Προστασία των Πολιτιστικών Αγαθών και άλλες διατάξεις”**, που προβλέπει τη συγκρότηση της “Διεύθυνσης Τεκμηρίωσης και Προστασίας Πολιτιστικών Αγαθών”, σκοπός της οποίας είναι η προστασία των πολιτιστικών αγαθών και η καταπολέμηση της αρχαιοκαπηλίας.

1.5 Η Σημασία της Αρχαιολογικής Κληρονομιάς

Σύμφωνα με τον Λαμπρινουδάκη (2008, σελ. 13-23) η πλούσια παρουσία της αρχαιολογικής κληρονομιάς στον ελληνικό χώρο αποτελεί μια παράμετρο υψίστης σημασίας, η οποία σε μεγάλο βαθμό επιδρά άμεσα στην καθημερινή μας ζωή με τους ακόλουθους τρόπους:

1. **Τα αρχαία είναι ανάμεσα μας και έχουν έναν ενεργό ρόλο στην ζωή όλων μας:** Πρώτα πρώτα υπάρχουν γύρω μας και αποτελούν καθημερινά μας βιώματα και βασικά χαρακτηριστικά του χώρου μέσα στον οποίο ζούμε.
2. **Τα αρχαία επηρεάζουν χωροταξικά την περιοχή που ζούμε:** Συναφείς προς την πρώτη αυτή λειτουργία είναι οι συνθήκες που δημιουργεί η παρουσία των αρχαίων για την ίδια τη διαμόρφωση του περιβάλλοντος μας. Κορυφαίο παράδειγμα είναι η ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας, δημιουργώντας μια μεγάλη περιοχή ανάπαυλας και ένα πόλο καλής αισθητικής μέσα στην σύγχρονη μορφική της αναρχία.
3. **Τα αρχαία αλλάζουν συχνά τον ατομικό σχεδιασμό των ανθρώπων:** οι πολίτες αντιμετωπίζουν συχνά την απαγόρευση ή τον περιορισμό του ύψους οικοδομών κοντά σε αρχαιότητες.
4. **Η αρχαιολογική κληρονομιά στη σύγχρονη κοινωνία συμβάλλει όλο και περισσότερο στην οικονομική ευεξία ενός τόπου:** η αύξηση του ελεύθερου χρόνου, η εύκολη διακίνηση του διεθνούς κοινού, ο ποιοτικός τουρισμός, οι θέσεις εργασίας για την ανάδειξη και την φροντίδα των αρχαίων, καθώς και οι πολιτιστικές εκδηλώσεις που φιλοξενούν οι αρχαιολογικοί χώροι, έχουν δημιουργήσει προϋποθέσεις για την άμεση θετική εμπλοκή των φροντισμένων αρχαίων στην οικονομική και κοινωνική ζωή ενός τόπου.
5. **Τα αρχαία είναι το ορατό μέρος της ιστορίας και αποτελούν συνειδητή ή υποσυνείδητη βίωση ως ιστορικές μαρτυρίες:** η αμεσότητα με την οποία μας μεταφέρει ένα υλικό κατάλοιπο την πραγματικότητα του παρελθόντος στο παρόν

ελαχιστοποιεί την ενέργεια της φαντασίας με την οποία αναπλάθεται η ιστορία αντλώντας απ' την γραπτή παράδοση. Τα αρχαία προσλαμβάνουν ακόμη μεγαλύτερη και μοναδική ιστορική αξία όταν προέρχονται απ' την προϊστορία, εποχή χωρίς γραπτή παράδοση, οπότε αυτά αποτελούν την μόνη πηγή για την γνώση εκείνης της εποχής. Η αμεσότητα της επαφής με το παρελθόν, σε συνδυασμό με την παλαιότητα, την αίσθηση του χρονικού βάθους της επαφής, συγκινεί ιδιαίτερα τον άνθρωπο, ο οποίος έχει μέσα στην φύση του την τάση για προβολή του στον χρόνο, έχει στην φύση του την αίσθηση συνέχειας της ζωής.

6. ***Η ιστορική αξία των αρχαίων εντάσσεται σήμερα στη θετική επανεκτίμηση της ιστορίας:*** Η ιστορία αποτελεί τον θησαυρό της εμπειρίας του ανθρώπου και την πηγή της αυτογνωσίας του. Τα αρχαία σήμερα τα νιώθουμε όλο και περισσότερο ως φορείς της πολύτιμης μνήμης και αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο το σχολείο σήμερα φροντίζει να εκπαιδεύει από νωρίς τα παιδιά στην γνωριμία και στην κατανόηση του αρχαίου και επόμενο είναι, μαζί με τα παιδιά, να μαθαίνουν αναγκαστικά και οι γονείς, οι οποίοι παρακολουθούν την εκπαίδευση των παιδιών τους.

7. ***Τα αρχαία αποτελούν αέναη πηγή έμπνευσης νέων δημιουργιών στην λογοτεχνία, στο θέατρο, στην τέχνη, στην επιστήμη, αλλά αποτελούν πηγή έμπνευσης της επικοινωνίας μας στην καθημερινή ζωή:*** ειδικότερα, η λογοτεχνία εμπνέεται και χρησιμοποιεί ως υλικό μεστό από νοήματα την αρχαία παράδοση, για να εκφράσει σημερινές αγωνίες, σκέψεις και ελπίδες. Το θέατρο στην Ελλάδα, αλλά και διεθνώς συνομιλεί έντονα με την αρχαία μορφή και όχι μόνο μέσα απ' τις παραστάσεις στα αρχαία θέατρα, απλώς συνδυάζουν το αρχαίο με το σύγχρονο. Η αρχιτεκτονική και οι εικαστικές τέχνες είναι και αυτές γεμάτες με αναφορές στις αρχαίες μορφές. Ξεπερνώντας την αρχιτεκτονική με κλασσικά στοιχεία που υπάρχουν στο καθημερινό μας περιβάλλον έμφαση δίνεται στην ζωγραφική αλλά και στην γλυπτική. Μια άλλη τέχνη, η μουσική δεν κάνει εξαίρεση στην αναζήτηση έμπνευσης από το παρελθόν. Αρκεί να θυμηθεί κανείς το παράδειγμα του τραγουδιού για την Περσεφόνη του Μάνου Χατζιδάκι, όπου με φόντο την σημερινή βιομηχανική Ελευσίνα εκφράζει τη απομάκρυνση μας απ τη φύση.

8. ***Τα αρχαία μνημεία εμπλέκονται στην εθνική οικονομία:*** Αυτή η παράμετρος δείχνει ότι η πολιτιστική κληρονομιά συμβάλλει στον τουρισμό κάθε τόπου. Πχ τα φεστιβάλ στα αρχαία θέατρα, η απασχόληση μεγάλου πλήθους ατόμων για την φροντίδα των αρχαίων, η τόνωση της καταναλωτικής οικονομίας και η εμπορία αντιγράφων και άλλων και άλλων εμποτικών ή αναμνηστικών προϊόντων.

9. **Τα αρχαία μνημεία εμπλέκονται στην εθνική ή στην τοπική πολιτική:** Το ότι τα αρχαία χρησιμοποιήθηκαν στην χώρα μας για την διαμόρφωση της εθνικής ταυτότητας και συνείδησης, είναι ένα γεγονός αναμφισβήτητο. Η πολιτική χρησιμοποίηση των αρχαιοτήτων άλλωστε έχει συμβεί και συμβαίνει και σε άλλες χώρες όπως και στην Ελλάδα. Πάντως και σήμερα, όσο και αν η προσέγγιση μας στα μνημεία γίνεται μέσα σε έναν πολύ πιο νηφάλιο και ευρύ πολιτισμικό ορίζοντα, η αντίληψη του αρχαίου ως ιδιαίτερου συστατικού της ταυτότητας μας εκδηλώνεται μέσα από την συλλογική μας συμπεριφορά.

Επομένως, η αρχαιολογική κληρονομιά παίζει σημαντικό ρόλο στη συγκρότηση της εθνικής μας ταυτότητας και οι τοπικές αρχές αισθάνονται σήμερα την ανάγκη να προβάλλουν ως στοιχείο της ταυτότητας του τόπου αρχαιότητες που υπάρχουν σ' αυτόν ή προέρχονται από αυτόν.

ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ: ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

«Πρέπει να κατανοήσουμε, παρακολουθήσουμε και αντιμετωπίσουμε καλύτερα τις απειλές της κλιματικής αλλαγής στα μνημεία παγκόσμιας κληρονομιάς»

Μέχτιλντ Ρέσλερ, διευθύντρια του Κέντρου Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO

2. Εισαγωγή

Στο δεύτερο κεφάλαιο επιχειρείται η διασάφηση του εννοιολογικού περιεχομένου και της σημασίας της κλιματικής αλλαγής ενώ γίνεται και αναφορά στους παράγοντες φθοράς της Πολιτιστικής Κληρονομιάς και ειδικότερα στις επιπτώσεις αυτής στην αρχαιολογική κληρονομιά. Τέλος, γίνεται λόγος συνοπτικά στους παράγοντες διαμόρφωσης του κλίματος και στις επιπτώσεις του στην αρχαιολογική κληρονομιά.

2.1 Παράγοντες Φθοράς της Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Ο πολιτισμός μας δεν είναι αιώνιος. Η καταστροφή του (deterioration) είναι μια μη αναστρέψιμη διαδικασία η οποία μπορεί να επιβραδυνθεί όχι όμως και να αποφευχθεί. Οι άνθρωποι παραγνωρίζουν αυτό το γεγονός. Πιστεύουν ότι θα επιβιώσει για πάντα και η πεποίθησή τους αυτή βασίζεται στην αίσθηση, στο γεγονός ότι η κληρονομιά έχει επιβιώσει για εκατοντάδες ή ακόμα και για χιλιάδες χρόνια.

Στην πραγματικότητα, όλα τα υλικά που απαρτίζουν την πολιτιστική μας κληρονομιά είτε πρόκειται για μνημεία είτε για αντικείμενα φθείρονται ως αποτέλεσμα φυσικών, βιολογικών ή χημικών αλλαγών που εμφανίζονται στη διάρκεια του χρόνου.

Ο τρόπος με τον οποίο ένα μνημείο ή ένα αντικείμενο φθείρεται εξαρτάται από το υλικό κατασκευής του και τις συνθήκες διατήρησής του. Ο Γρανίτης και ο Πορφυρίτης για παράδειγμα είναι σκληρά και ανθεκτικά πετρώματα. Ο ψαμμίτης αντιθέτως είναι σχετικά εύθραυστος και υπόκειται σε διάβρωση από τον άνεμο και το νερό. Ως ένας γενικός κανόνας, η φθορά είναι πιο αργή, όταν οι περιβαλλοντικές συνθήκες είναι σταθερές, ακόμα και στην περίπτωση που δεν είναι ιδανικές.

Τα τελευταία εκατό χρόνια η κληρονομιά απειλείται σοβαρά όχι μόνο από φυσικά αίτια φθοράς αλλά και από τα οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές όπως η αστική ανάπτυξη, η αύξηση του τουρισμού και των εθνικών και θρησκευτικών πεποιθήσεων.

Οι απειλές που απειλούν την πολιτιστική κληρονομιά μπορεί να είναι φυσικής ή ανθρώπινης προέλευσης. Αυτές επηρεάζουν κτήρια, μνημεία, ιστορικούς και αρχαιολογικούς χώρους καθώς επίσης αντικείμενα και έργα τέχνης που εκτίθενται σε μουσεία. Να μερικά παραδείγματα:

§ **Κλίμα:** Συχνές αλλαγές της θερμοκρασίας μεταξύ νύχτας και ημέρας προκαλούν την εξάτμιση του υπάρχοντος νερού στην τοιχοποιία ενός κτηρίου και της συστολής-διαστολής όταν η θερμοκρασία μεταβάλλεται κυκλικά γύρω στους 0 βαθμούς κελσίου. Η πίεση που προκαλείται από τους κύκλους συστολής- διαστολής εξασθενούν τα υλικά με το χρόνο.

§ **Μόλυνση από τις εκπομπές βιομηχανικών καυσαερίων:** Οι ρύποι σε συνδυασμό με τη βροχή (όξινη βροχή) παράγουν και προκαλούν επιδράσεις όπως το μαύρισμα ή η διάβρωση. Η ρύπανση αποτελεί σημαντική αιτία αλλοίωσης των μνημείων, ειδικά στην περίπτωση των μαρμάρων, του ασβεστόλιθου και του ασβεστοκονιάματος. Τα χάλκινα επίσης αντικείμενα επηρεάζονται σοβαρά από τη ρύπανση. Ο αέρας εντός των κτηρίων ίσως επίσης ρυπανθεί από εσωτερικές πηγές όπως η θερμότητα, τα αναμμένα κεριά, οι ανοιχτές εστίες φωτιάς κ.α.

§ **Πόλεμοι και βανδαλισμοί**

§ **Το Φως:** Η ορατή και αόρατη ακτινοβολία όπως η θερμότητα που εκπέμπεται από μια φωτεινή πηγή προκαλεί ξεθώριασμα και αποχρωματισμό σε αντικείμενα οργανικής προέλευσης (χαρτί, ξύλο, ύφασμα, φωτογραφίες).

§ **η Υγρασία:** η υπερβολική υγρασία μπορεί να προκαλέσει διάφορες και ποικίλες επιδράσεις σε συνάρτηση με το υλικό κατασκευής. Μπορεί για παράδειγμα, να προκαλέσει τη διάβρωση ενός μετάλλου, το φούσκωμα ενός χαρτιού ή τη διαστολή του ξύλου. Το νερό είναι ένα από τα κύρια στοιχεία, υπεύθυνο για την αλλοίωση της τοιχοποιίας ενός κτηρίου. Διευκολύνει την αλληλεπίδραση των ρύπων, ενθαρρύνει την ανάπτυξη των μικροοργανισμών, των βρύων και της επεμβατικής βλάστησης και μεταφέρει διαλυτά άλατα τα οποία παράγουν φαινόμενα διάβρωσης.

§ **Ζώα (παράσιτα, πτηνά, τρωκτικά κ.α.):** Το ξύλο, το δέρμα, το μαλλί και το χαρτί θεωρούνται λιχουδιές για τα τρωκτικά και για ένα πλήθος εντόμων. Τα περιττώματα των πουλιών και των νυχτερίδων περιέχουν οξέα τα οποία έχουν διαβρωτική επίδραση σε λίθινα ή χάλκινα αντικείμενα.

§ **Αμέλεια, παραμέληση ή εγκατάλειψη:** Κάθε φορά που ένα κτήριο περιέρχεται σε αχρηστία, ο βαθμός αλλοίωσης επιταχύνεται καθώς κανείς δεν ενδιαφέρεται να το φροντίσει πια.

§ Έλλειψη επαρκούς νομοθεσίας

§ **Λαθραίες ανασκαφές** καθώς και χρήση ανιχνευτών μετάλλων από κυνηγούς θησαυρών προκαλούν μεγάλη ζημιά σε έναν αρχαιολογικό χώρο. Η μη επιστημονική ανασκαφή ενός χώρου μπορεί να καταστρέψει πολλά πράγματα και να μας στερήσει την ιστορική πληροφόρηση. Αυτό προκαλεί επιπρόσθετα προβλήματα και δυσκολίες στους αρχαιολόγους, στην αναπαράσταση του παρελθόντος. Επίσης, ενθαρρύνει την παράνομη διακίνηση αρχαιοτήτων η οποία είναι ένα σπουδαίο πρόβλημα καθώς κλέβει την ιστορία πολλών χωρών.

§ **Αστική ανάπτυξη:** η αύξηση του πληθυσμού και η ανάγκη εξάπλωσης οδηγεί σε μη ελεγχόμενη αστική ανάπτυξη η οποία προκαλεί την καταστροφή των αρχαίων χαρακτηριστικών κτηρίων. Στην περίπτωση των αρχαιολογικών χώρων, η αστική ανάπτυξη από τον τουρισμό ο οποίος απειλεί την ακεραιότητα και την ομορφιά του περιβάλλοντος χώρου (τοπίου) το οποίο συχνά ενισχύει την αξία ενός χώρου.

Αυτοί οι παράγοντες δεν επιφέρουν τις ίδιες επιπτώσεις. Ορισμένες από αυτές πλήττουν άμεσα και μόνιμα την κληρονομιά, όπως οι σεισμοί, η φωτιά ή ο πόλεμος. Άλλες λειτουργούν αργά (δρουν) και είναι ορατές ελάχιστα πριν γίνουν ορατές πραγματικά, όπως η περίπτωση της σκουριάς (corrosion), της υγρασίας, του φωτός ή της ρύπανσης.

Οι αρχαιολογικοί χώροι είναι ιδιαίτερα/ σε μεγάλο βαθμό εκτεθειμένοι στις καιρικές συνθήκες, στην κλοπή, σε βανδαλισμό, σε παράνομες ανασκαφές και στον αρνητικό τουριστικό αντίκτυπο, ενώ παράλληλα τα ιστορικά κέντρα απειλούνται ειδικά από την ανεξέλεγκτη αστική ανάπτυξη (κατασκευή νέων δρόμων, θέσεις στάθμευσης, σύγχρονων κτηρίων, επιπλέον ορόφων κ.α.), ακατάλληλες τροποποιήσεις ή αλλαγές στη χρήση γης, υψηλή κυκλοφορία, ρύπανση, τουρισμός και έλλειψη επαρκούς νομοθεσίας.

2.1 Η Έννοια της Κλιματικής Αλλαγής

Με τον όρο **κλιματική αλλαγή** αναφερόμαστε στη μεταβολή του παγκοσμίου κλίματος και ειδικότερα σε μεταβολές των μετεωρολογικών συνθηκών που εκτείνονται σε μεγάλη χρονική κλίμακα. Τέτοιου τύπου μεταβολές περιλαμβάνουν στατιστικά σημαντικές διακυμάνσεις ως προς τη μέση κατάσταση του κλίματος ή τη μεταβλητότητά του, που εκτείνονται σε βάθος χρόνου δεκαετιών ή περισσότερων ακόμα ετών. **Οι κλιματικές αλλαγές οφείλονται σε φυσικές διαδικασίες**, καθώς και σε **ανθρώπινες δραστηριότητες** με επιπτώσεις στο κλίμα, όπως η τροποποίηση της σύνθεσης της ατμόσφαιρας.

Στη Σύμβαση-Πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για τις Κλιματικές Μεταβολές (UNFCCC), η κλιματική αλλαγή ορίζεται ειδικότερα ως η μεταβολή στο κλίμα που οφείλεται άμεσα ή έμμεσα σε ανθρωπίνες δραστηριότητες, διακρίνοντας τον όρο από την κλιματική *μεταβλητότητα* που έχει φυσικά αίτια.

Τα τελευταία χρόνια εξαιτίας της υπερκατανάλωσης προϊόντων του πρωτογενή τομέα, της αλόγιστης υπερκατανάλωσης των φυσικών πόρων και την αύξηση του πληθυσμού της γης υποβαθμίστηκε το φυσικό περιβάλλον με αποτέλεσμα να υπάρχει μια ανισορροπία μεταξύ των χωρών του ανεπτυγμένου και αναπτυσσόμενου κόσμου. Παγκόσμιος σκοπός των κρατών, φορέων και συλλόγων είναι η συνεργασία μεταξύ τους για την αειφόρο ανάπτυξη σε όλα τα γεωγραφικά επίπεδα και την καταπολέμηση της ανισότητας σε διεθνές επίπεδο. Ταυτόχρονα, είναι χαρακτηριστικό ότι έχει αναπτυχθεί ένα παγκόσμιο κίνημα που ζητά την ισοκατανομή των περιβαλλοντικών βαρών και την κλιματική δικαιοσύνη.

Η ηλιακή ενέργεια καθορίζει τον καιρό και το κλίμα της Γης. Οι προσπίπτουσες ακτίνες θερμαίνουν την επιφάνεια της Γης και ακτινοβολούν ενέργεια προς το διάστημα. Τα αέρια του «θερμοκηπίου» που υπάρχουν στην ατμόσφαιρα (υδρατμοί, διοξείδιο του άνθρακα και άλλα αέρια) παγιδεύουν μέρος της ακτινοβολούμενης ενέργειας.

Αν δεν υπήρχε αυτό το φυσικό «φαινόμενο του θερμοκηπίου», οι θερμοκρασίες στη Γη θα ήταν πολύ χαμηλότερες από ότι είναι τώρα και η ζωή όπως την γνωρίζουμε θα ήταν αδύνατο να υπάρξει. Ωστόσο, είναι δυνατόν να υπάρχει κάτι καλό και μάλιστα σε μεγάλη ποσότητα. Τα προβλήματα ανακύπτουν όταν η συγκέντρωση των αερίων του θερμοκηπίου αυξάνεται πέρα από τα φυσιολογικά επίπεδα, παγιδεύοντας έτσι υπερβολική θερμότητα.

Μετά την εποχή της Βιομηχανικής Επανάστασης οι εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου αυξήθηκαν σημαντικά. Οι αυξήσεις αυτές αύξησαν την ικανότητα της γήινης ατμόσφαιρας να παγιδεύει θερμότητα. Σύμφωνα με την Επιτροπή για την Επιστήμη της Κλιματικής Αλλαγής (2007), η θερμοκρασία της επιφάνειας της Γης αυξήθηκε κατά έναν περίπου βαθμό Φαρενάιτ μέσα στον προηγούμενο αιώνα, ενώ ο ρυθμός αύξησης της θερμοκρασίας ήταν μεγαλύτερος κατά τις δυο τελευταίες δεκαετίες. Η συγκεκριμένη μελέτη καταλήγει στο συμπέρασμα ότι το μεγαλύτερο μέρος της αύξησης της θερμοκρασίας κατά τα τελευταία περίπου 50 χρόνια οφείλεται σε ανθρωπίνες δραστηριότητες.

Καθώς η θερμοκρασία της Γης αυξάνεται, οι ακραίες θερμοκρασιακές συνθήκες αναμένεται ότι θα επηρεάσουν την ανθρώπινη υγεία. Μέρος της βλάβης προκαλείται

άμεσα από την αυξημένη θερμοκρασία. Η άνοδος της στάθμης της θάλασσας (καθώς αυξάνεται η ποσότητα του πιο θερμού νερού και καθώς λιώνουν πηγές που παλιότερα ήταν παγωμένες, όπως οι παγετώνες), σε συνδυασμό με μια αύξηση της έντασης των καταιγίδων, αναμένεται να προκαλέσουν πλημμύρες στις παραλιακές κατοικημένες περιοχές. Κάποια οικοσυστήματα θα εκτεθούν σε θερμοκρασίες στις οποίες δεν έχουν συνηθίσει. Μερικά εξ αυτών θα προσαρμοστούν μεταναστεύοντας σε καινούριες περιοχές, ενώ άλλα μπορεί να μην είναι σε θέση να προσαρμοστούν έγκαιρα. Επιπλέον οι καιρικές συνθήκες και οι μεταβολές της θερμοκρασίας επίσης επηρεάζουν τη μακροχρόνια διαφύλαξη των πολιτιστικών θησαυρών του κόσμου, γεγονός που μελετάται εκτενώς στην παρούσα εργασία.

Ακόμη αξίζει να αναφερθεί πως η κλιματική αλλαγή έχει και μια ηθική διάσταση. Πολλές αναπτυσσόμενες χώρες που ευθύνονται για σχετικά μικρές ποσότητες αερίων του θερμοκηπίου αναμένεται να δεχτούν το ισχυρότερο πλήγμα, καθώς το κλίμα αλλάζει λόγω των πιο περιορισμένων δυνατοτήτων προσαρμογής που διαθέτουν (Tietinberg & Lewis, 2010).

Η ενίσχυση του φαινομένου του θερμοκηπίου που συνοδεύεται και από έντονες κλιματικές αλλαγές και η «τρύπα του όζοντος», η σημαντική μείωση δηλαδή του στρατοσφαιρικού στρώματος του όζοντος που λειτουργεί ως ασπίδα του πλανήτη από τη βλαβερή υπεριώδη ακτινοβολία που δέχεται από τον Ήλιο, είναι δυο από τις βασικότερες, μεγάλης κλίμακας, επιδράσεις που θα αναλυθούν διεξοδικά στο παρόν κεφάλαιο αφού όμως πρώτα γίνει μια ολοκληρωμένη αναφορά στην λειτουργία της ατμόσφαιρας προκειμένου να γίνουν κατανοητοί οι λόγοι (ουσιαστικά οι ρύποι) που συμβάλλουν στην κλιματική αλλαγή.

2.2 Παράγοντες Διαμόρφωσης του Κλίματος

Ο μέσος όρος των μετεωρολογικών στοιχείων μιας μακροχρόνιας περιόδου, που χαρακτηρίζουν τη μέση ατμοσφαιρική κατάσταση ενός τόπου ή μιας μεγάλης περιοχής της επιφάνειας της Γης, σε συσχέτισμό με τις διακυμάνσεις πολυάριθμων κλιματικών στοιχείων αποτελεί και το κλίμα μιας περιοχής. Τα μετεωρολογικά στοιχεία που εμφανίζονται και διαμορφώνουν το κλίμα μιας περιοχής είναι **η θερμοκρασία του αέρα και του εδάφους, οι άνεμοι, η υγρασία, οι νεφώσεις, οι βροχοπτώσεις** κ.α.

Για να προσδιοριστεί το κλίμα μιας περιοχής ή, απλούστερα, να διαπιστωθούν τα σπουδαιότερα χαρακτηριστικά του κατά τις διάφορες περιόδους του έτους, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ότι μόνο τα αποτελέσματα συνεχών και μακροχρόνιων

παρατηρήσεων μπορούν να σκιαγραφήσουν την κλιματική φυσιογνωμία αυτής της περιοχής, επειδή, εξαιτίας του πλήθους των στοιχείων που επεμβαίνουν με αμοιβαίες επιδράσεις, υφίστανται επιτόπου σχετικά ταχείες μεταβολές, των οποίων οι απώτερες αιτίες αναζητούνται στον χώρο της μεγάλης αέριας μάζας που περιβάλλει τη Γη.

Η λέξη **κλίμα** καθιερώθηκε στην αρχαιότητα από το ρήμα κλίνω, δηλ. την κλίση των ηλιακών ακτινών προς την επιφάνεια της γης. Τη σημασία της κλίσης αυτής παρατήρησε ο Ερατοσθένης. Και πράγματι, **οι ηλιακές ακτίνες** είναι ο σημαντικότερος παράγοντας στη διαμόρφωση του κλίματος κάθε περιοχής, γιατί ανάλογα με το **γεωγραφικό πλάτος** ενός τόπου **η γωνία πρόσπτωσης των ηλιακών ακτινών στη γήινη επιφάνεια αλλάζει**. Έτσι στις περιοχές του ισημερινού οι ηλιακές ακτίνες πέφτουν κατακόρυφα στην εξωτερική επιφάνεια της ατμόσφαιρας, την οποία διαπερνούν κατακόρυφα διανύοντας μικρότερη απόσταση και φτάνουν στη γη με το μεγαλύτερο μέρος της θερμικής τους ενέργειας. Όσο προχωρούμε προς τους πόλους, τόσο η γωνία πρόσπτωσης γίνεται μικρότερη της ορθής, με αποτέλεσμα οι ηλιακές ακτίνες να διανύουν μεγαλύτερη απόσταση μέσα στην ατμόσφαιρα, ώσπου να φτάσουν στη γη, κι αν λάβουμε υπόψη και το φαινόμενο της "σκεδάσεως", χάνουν αρκετά μεγάλο μέρος της θερμικής τους ενέργειας. Η διαφοροποίηση αυτή της ποσότητας της ηλιακής ενέργειας σε κάθε τόπο, ανάλογα με το γεωγραφικό του πλάτος, έχει ως αποτέλεσμα τη διαφορετική διαστολή των αερίων μαζών αλλά και διαφορετικής έντασης και διεύθυνσης επικρατούντες ανέμους οι οποίοι με το πέρασμά τους πάνω από θαλάσσιες ή χερσαίες περιοχές εφοδιάζονται με περισσότερους ή λιγότερους υδρατμούς.

Παράδειγμα τέτοιων ανέμων στην πατρίδα μας είναι οι δυτικοί άνεμοι οι οποίοι είναι πλούσιοι σε υδρατμούς με αποτέλεσμα να φέρνουν πολλές βροχές στην δυτική Ελλάδα και Ιόνια Νησιά. Σ' αυτές τις περιοχές έχουμε πολλή υγρασία σε αντίθεση με την ανατολική Ελλάδα και νησιά του Αιγαίου όπου οι βροχές είναι λιγότερες. Ακόμη και η εξάτμιση της υγρασίας είναι διαφορετική, εξαιτίας της θερμοκρασίας και της πνοής ανέμων σε κάθε περιοχή. Από τα αέρια ρεύματα προκαλείται και ο ιονισμός της ατμόσφαιρας. Έτσι δημιουργούνται βαρομετρικά χαμηλά και παρατηρούνται νεφώσεις και μετεωρολογικές κατακρημνίσεις (βροχοπτώσεις, χαλαζοπτώσεις, χιονοπτώσεις) ή αντίθετα υψηλά (αντικυκλώνες), οπότε παρατηρείται ηλιοφάνεια.

Άλλοι παράγοντες που επηρεάζουν και διαμορφώνουν το κλίμα μιας περιοχής είναι **η απόσταση από υδάτινες μάζες** (ποτάμια, λίμνες, θάλασσες, ωκεανοί). Η ξηρά θερμαίνεται πιο γρήγορα αλλά και ψύχεται πιο γρήγορα σε αντίθεση με το νερό των

υδάτινων μαζών που θερμαίνεται η ψύχεται με πιο αργούς ρυθμούς. Επιπλέον, **το υψόμετρο** και **η διαμόρφωση του εδάφους**, παίζουν το δικό τους ρόλο στη διαμόρφωση του κλίματος ενός τόπου. Όσο ανεβαίνουμε στις ορεινές περιοχές τόσο ελαττώνεται η θερμοκρασία και η ατμοσφαιρική πίεση π.χ. ορεινοί όγκοι εμποδίζουν τα ρεύματα αέρα, ενώ οι κοιλάδες διευκολύνουν τη δημιουργία και ενισχύουν την έντασή τους. Επίσης, **τα θαλάσσια ρεύματα** επηρεάζουν επίσης το κλίμα ενός τόπου. Μην ξεχνάμε ότι η θερμοκρασία των ρευμάτων (θερμά ή ψυχρά) επηρεάζουν τον υπερκείμενο αέρα με αποτέλεσμα να επηρεάζεται και το κλίμα των περιοχών απ' τις οποίες τα ρεύματα περνούν. Τέλος, το κλίμα διαφοροποιείται ακόμα με το **χρόνο** και μεταβάλλεται βαθμιαία σε περίοδο δεκαετιών και αιώνων. Οι μεταβολές αυτές μπορεί να οφείλονται και στην **ανθρώπινη δραστηριότητα**.

2.4. Οι Επιπτώσεις της Κλιματικής Αλλαγής στην Αρχαιολογική Κληρονομιά

Οι επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής αφορούν τόσο τα φυσικά και κοινωνικά συστήματα (π.χ. η γεωργία, η υγεία του ανθρώπου, η δασοκομία, και οι υποδομές), όσο και τη φυσική και πολιτιστική κληρονομιά. Επομένως η αξιολόγηση αυτών των επιπτώσεων στην Παγκόσμια Πολιτιστική Κληρονομιά θα ήταν προτιμότερο να λαμβάνει υπόψη την πολυπλοκότητα και την αλληλεπίδραση των φυσικών, πολιτιστικών και κοινωνικών πτυχών της.

Στη βιβλιογραφία το θέμα των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής στην υλική παγκόσμια πολιτιστική κληρονομιά συχνά κατηγοριοποιείται σε δυο μέρη. Στην πρώτη κατηγορία περιλαμβάνονται τα άμεσα αποτελέσματα όπως είναι η αποσάθρωση, και στη δεύτερη, οι έμμεσες επιπτώσεις αυτές δηλαδή που προκαλούνται από τις στρατηγικές άμβλυνσης ή προσαρμογής. Η αξιολόγηση της ευαισθησίας της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς στις ανωτέρω επιδράσεις εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό τόσο από την εμπειρία του παρελθόντος που υπάρχει σχετικά με την διάβρωση, όσο και από την επιστήμη της διατήρησης (Daly, 2011).

Οι άμεσες επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής σαφώς αποτελούν βαρύνουσας σημασίας. Οι τρόποι με τους οποίους επηρεάζουν ή σε ορισμένες περιπτώσεις ενδέχεται να επηρεάσουν παρατίθενται ακολούθως:

§ **Κάποιοι αρχαιολογικοί χώροι διατηρούνται μέσα στο έδαφος.** Όσο οι κύκλοι των θρεπτικών στοιχείων βρίσκονται σε ισορροπία με τις υδρολογικές, χημικές και βιολογικές διεργασίες του εδάφους, το σύστημα βρίσκεται και αυτό σε κατάσταση ισορροπίας και μπορεί να διατηρηθεί. Όταν βραχυπρόθεσμα ή μακροπρόθεσμα,

εξωτερικοί παράγοντες επηρεάζουν την ισορροπία στους βιοχημικούς κύκλους των θρεπτικών, τότε τα περισσότερα ευαίσθητα υλικά που συγκροτούν τους αρχαιολογικούς χώρους πλήττονται και οδηγούνται σε ένα φτωχότερο επίπεδο επιβίωσης.

§ **Η δομή των ιστορικών κτιρίων είναι περισσότερο συνδεδεμένη με το έδαφος σε σχέση με αυτή των σύγχρονων.** Πιο συγκεκριμένα τα ιστορικά κτίρια είναι πιο πορώδη και αντλούν νερό από το έδαφος το οποίο αποβάλλουν πάλι στο περιβάλλον μέσω της επιφανειακής εξάτμισης. Οι επιφάνειες των τοίχων και των δαπέδων αποτελούν τα σημεία ανταλλαγής της ανωτέρω διαδικασία. Ενδεχόμενη αύξηση της υγρασίας του εδάφους μπορεί να οδηγήσει σε μεταφορά και εναπόθεση μεγαλύτερης ποσότητας αλάτων τα οποία μέσω συγκεκριμένων αντιδράσεων (π.χ. ξήρανσης) θα προκαλέσουν συνακόλουθη επιζήμια κρυσταλλοποίηση στις διακοσμητικές επιφάνειες.

§ **Προϊόντα ξυλείας και άλλα οργανικά υλικά** πιθανόν να υποστούν αυξημένη βιολογική μόλυνση λόγω της έντονης μετανάστευση παρασίτων που παρατηρείται από εντελώς διαφορετικά μήκη και πλάτη του πλανήτη, τα οποία υπό άλλες συνθήκες δεν θα μετανάστευαν ποτέ τόσο μακριά. Για αυτό τον λόγο, στο παρελθόν αυτός ο παράγοντας δεν θα αποτελούσε απειλή για την υλική πολιτιστική κληρονομιά (Ioannou & Theodoridou, 2011).

§ **Οι πλημμύρες** αποτελούν ακόμη μια αξιοσημείωτη απειλή για την διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς καθώς είναι δυνατόν να προκαλέσουν βλάβες στα οικοδομικά υλικά που δεν είναι σχεδιασμένα να αντέχουν σε παρατεταμένη βύθιση. Εκτός αυτού, με το πέρας της πλημμύρας ενθαρρύνεται η ανάπτυξη βλαβερών μικροοργανισμών, όπως είναι η μούχλα, πάνω σε αυτά τα υλικά. Επιπλέον, οι πλημμύρες μπορούν να διαβρώσουν τα οικοδομήματα.

§ **Ακραία καιρικά φαινόμενα** όπως καταιγίδες και υψηλής έντασης άνεμοι ενδέχεται να προκαλέσουν σοβαρές ζημιές.

§ Η περαιτέρω **ερημοποίηση** αλλά και η διάβρωση απειλούν κυρίως την υλική πολιτιστική κληρονομιά στα ερημικού τύπου οικοσυστήματα (UNESCO, 2007).

§ **Η αύξηση του επιπέδου της θάλασσας**, φαινόμενα θύελλας, σε συνδυασμό με την αυξημένη ενέργεια των κυμάτων μπορεί να προκαλέσουν διάβρωση των ακτών, περιορισμό παράκτιων τμημάτων, πλημμύρες στις άθικτες από το νερό περιοχές (Charman, 2002), και βύθιση στο νερό μνημείων· εν γένει στη δημιουργία κινδύνου φθοράς της κληρονομιάς σε χαμηλές παράκτιες περιοχές.

Οι επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής στην πολιτιστική κληρονομιά δεν θα έπρεπε να εξετάζονται χωριστά από το πως αυτή επιδρά στην κοινωνία, στη δημογραφία, στη συμπεριφορά των ανθρώπων κ.ά. Οι αντικρουόμενες κοινωνικές αξίες καθώς και ο σχεδιασμός των χρήσεων γης που προτείνεται θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη τους το ζήτημα της αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής. Ο ορισμός της πολιτιστικής κληρονομιάς θεωρείται πλέον ιδιαίτερα διευρυμένος διότι περιλαμβάνει μεμονωμένες περιοχές, κτίρια ή κατασκευές, καθώς και αστικά ή αγροτικά τοπία τα οποία ίσως να περιλαμβάνουν δυναμικές που δεν υπόκεινται μόνο στην κλιματική αλλαγή, αλλά επιπροσθέτως συμβάλλουν σε αυτήν. Πέραν τούτου, πολλά μνημεία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς αποτελούν χώρους στους οποίους οι άνθρωποι διαβιούν με αποτέλεσμα αυτά προκειμένου να διατηρηθούν, να εξαρτώνται από τις κοινότητές τους.

Στην περίπτωση των χώρων παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς οι συνέπειες της κλιματικής αλλαγής θα γίνουν εμφανείς με τουλάχιστον δύο βασικούς τρόπους. Ο πρώτος αφορά τις **άμεσες φυσικές επιπτώσεις** στον τόπο, στο κτίριο ή στην δομή αυτών των χώρων που περιγράφηκαν παραπάνω. Ο δεύτερος τρόπος καθρεφτίζεται μέσα από την **επίδραση της κλιματικής αλλαγής στις κοινωνικές δομές και στους οικοτόπους**, μια επίδραση της οποίας η ένταση θα μπορούσε να οδηγήσει ακόμα και στη μετανάστευση των ανθρώπων που σχηματίζουν τις κοινωνίες που σήμερα φροντίζουν για την διατήρηση των μνημείων παγκόσμιας κληρονομιάς (World Heritage Centre, 2005).

2.5 Προτάσεις Διαχειριστικών Μέτρων

Οι διαχειριστικές προτάσεις που τίθενται στο πλαίσιο της κλιματικής αλλαγής και της πολιτιστικής Παγκόσμιας Κληρονομιάς συγκροτούν τις ακόλουθες θεματικές ενότητες.

§ **Κατανόηση της ευπάθειας - τρωτότητας των υλικών:** Η σύνδεση μεταξύ περιβάλλοντος και υλικών αποτελεί γόνιμο έδαφος για την παραγωγή ερευνητικής δραστηριότητας. Η ποσότητα της υγρασίας, οι θερμοκρασιακές μεταβολές και άλλες συνθήκες που ενισχύουν διεργασίες όπως είναι η αποσάθρωση ή η διάβρωση των υλικών, συνιστούν σημεία κλειδιά για την κατανόηση της τρωτότητας τους. Η επιστημονική έρευνα και τεκμηρίωση αναφορικά με τις επιπτώσεις των ακραίων καιρικών φαινομένων στα παραδοσιακά υλικά αλλά και σχετικώς με τις διαχειριστικές πρακτικές, είναι απαραίτητη προκειμένου να δικαιολογήσει ενδεχόμενες αλλαγές σε ένα τρόπο ζωής που δεν θεωρείται πλέον βιώσιμος. Ενδεικτικώς προτείνεται

πολλαπλή έρευνα πεδίου προκειμένου να δημιουργηθούν βασικοί δείκτες που θα εκτιμούν τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής σε επίπεδο χωρικό, χρονικό και σχεδιαστικό. Επιπλέον προτείνεται εξατομικευμένη μελέτη των ιδιοτήτων των υλικών, ούτως ώστε να προσδιοριστούν σαφέστερα ποιες είναι οι ευαίσθητες επιφάνειες των κτιρίων και συνακολούθως να σχεδιαστεί και να εφαρμοστεί διαχειριστική πολιτική που να ανταποκρίνεται σε αυτές τις εσωτερικές περιβαλλοντικές αλλαγές ως συνάρτηση του εξωτερικού κλίματος.

§ **Παρακολούθηση των επικείμενων αλλαγών:** Είναι σημαντικό να αναγνωρίσουμε ότι όσον αφορά τους συμπληρωματικούς τομείς (γεωαρχαιολογία, μικροβιολογία) της επιστημονικής έρευνας για την διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, είναι διαθέσιμος ένας μεγάλος όγκος δεδομένων και εργαλείων. Ο κλάδος που χρήζει περαιτέρω διερεύνησης είναι αυτός της επίδρασης της κλιματικής αλλαγής στη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Κάτι τέτοιο υποδηλώνει ότι η έρευνα πρέπει να επικεντρωθεί σε δύο κατευθύνσεις. Η πρώτη αφορά τον αντίκτυπο της κλιματικής αλλαγής σε τοπική κλίμακα ιδίως στις πόλεις που αποτελούν μνημεία και έχουν μόνιμους πληθυσμούς, και η δεύτερη σχετίζεται με την ανάπτυξη νέων προηγμένων και απλών στην χρήση τους τεχνολογιών που θα μπορούν να χρησιμοποιηθούν επιτόπου έτσι ώστε να καταστεί δυνατή η παρακολούθηση των αλλαγών που έχουν συμβεί. Παρότι οι αισθητήρες είναι πλέον φθηνοί και ανθεκτικοί, εξίσου σημαντικό είναι το γεγονός ότι μεγάλη πρόοδος έχει γίνει στην ανάπτυξη της τεχνολογίας, με έμφαση στα προϊόντα τηλεπισκόπησης (UNESCO, 2008).

§ **Διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς:** Το φυσικό περιβάλλον της υλικής πολιτιστικής κληρονομιάς διακρίνεται σε τρεις μεγάλες κατηγορίες: την εξωτερική, την εσωτερική και την ενταφιασμένη. Το πλεονέκτημα της χρήσης της εν λόγω κατηγοριοποίησης έγκειται στο ότι έτσι εξασφαλίζεται πως μία τεχνική λύση γενικής εφαρμογής δεν μπορεί να γίνει αποδεκτή, συνεπώς πρέπει να αναζητηθούν περισσότερο εξατομικευμένες προσεγγίσεις (UNESCO, 2008). Η δημιουργία ομάδων συνεργασίας σε αυτόν τον πολύπλοκο τομέα είναι ζωτικής σημασίας καθώς κάτι τέτοιο θα τους επιτρέψει να μοιράζονται και να επεξεργάζονται, έκαστος στο είδος του, χρήσιμες πληροφορίες προκειμένου να αποφασιστούν και να επιλεγθούν τα καταλληλότερα μέτρα για την αντιμετώπιση του προβλήματος της επίδρασης της κλιματικής αλλαγής στην υλική πολιτιστική κληρονομιά (UNESCO, 2013).

§ **Πρόληψη ίσον καλύτερη θεραπεία:** Η πολιτιστική κληρονομιά πρέπει να θεωρείται ευάλωτη στις σοβαρές φυσικές καταστροφές και σε φαινόμενα που σχετίζονται με την κλιματική αλλαγή. Παρότι δεν είναι εφικτό να αποφεύγεται μια

επικείμενη ζημία όλη την ώρα, το βλέμμα πρέπει να στραφεί στην εκπόνηση επιστημονικής έρευνας που να προλαμβάνει αυτή τη ζημία έστω για κάποιο συγκεκριμένο χρονικό διάστημα.

ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ: ΜΕΛΕΤΕΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ

3. Εισαγωγή

Στο τρίτο κεφάλαιο επιχειρείται η διασάφηση του εννοιολογικού περιεχομένου και της σημασίας της κλιματικής αλλαγής ενώ γίνεται και αναφορά στους παράγοντες φθοράς της Πολιτιστικής Κληρονομιάς και ειδικότερα στις επιπτώσεις αυτής στην αρχαιολογική κληρονομιά. Τέλος, γίνεται λόγος συνοπτικά στους παράγοντες διαμόρφωσης του κλίματος και στις επιπτώσεις του στην αρχαιολογική κληρονομιά.

3.1 Η Περίπτωση του Μοναστικού Συγκροτήματος Skellig Michael στη Β. Ιρλανδία

Ένα από τα μνημεία τα οποία δύναται η κλιματική αλλαγή να επηρεάσει είναι το εγγεγραμμένο από το 1996 στον κατάλογο της παγκόσμιας κληρονομιάς της UNESCO μνημείο Skellig Michael, ή αλλιώς Great Skellig της Ιρλανδίας, μια δυσπρόσιτη και απομονωμένη βραχονησίδα, περίπου 12 χιλιόμετρα δυτικά της χερσονήσου Ivereagh του County Kerry, στον Ατλαντικό ωκεανό, η οποία ακριβώς λόγω της θέσης της χρησίμευσε για την περισυλλογή μοναχών, και γι' αυτό σε αυτήν την τοποθεσία ιδρύθηκε μοναστήρι μεταξύ του έκτου και όγδοου αιώνα, κάνοντας πολλούς να μιλούν για την περίπτωση ενός από τα πιο δραματικά παραδείγματα των ακραίων του χριστιανικού μοναχισμού (<http://www.worldheritageireland.ie/skellig-michael/>).

Η βραχονησίδα αυτή, όπως επίσης και η γειτονική της Little Skellig εκτός της μοναδικής ευκαιρίας που παρέχει για ησυχία και ηρεμία από τον κόσμο, πρόκειται και για δύο από τις πιο σημαντικές τοποθεσίες στις οποίες μπορούν να αναπαραχθούν θαλάσσια πτηνά, είτε αυτή η αναπαραγωγή σχετίζεται με το μέγεθος των αποικιών, είτε με την ποικιλία σε είδη (<http://www.worldheritageireland.ie/skellig-michael/>), καθώς η δύσκολη πρόσβαση προστατεύει από θηρευτές και ο Ατλαντικός ωκεανός παρέχει πλούσια τροφή. Η βλάστηση του Great Skellig είναι χαρακτηριστική εκείνης

των εκτεθειμένων θαλάσσιων συνθηκών, που περιορίζεται από το λεπτό και απότομο έδαφος, τους ισχυρούς ανέμους και τους ψεκασμούς θαλάσσιου αλατιού, γι' αυτό και οι οικότοποι είναι χαμηλής βλάστησης και όχι πλούσιοι.

Λαμβάνοντας υπόψιν τις προβλέψεις για την κλιματική αλλαγή στην Ιρλανδία, ο βράχος Skellig Michael αναμένεται να δοκιμάσει ζεστότερους, υγρούς χειμώνες, καλοκαίρια ξηρότητας, όπως επίσης ακραία καιρικά φαινόμενα (McGrath and Lynch, 2008; Sweeney et al., 2003). Εξαιτίας των αλλαγών στη θερμοκρασία της επιφάνειας του Ατλαντικού ισχυροί κυκλώνες, καταιγίδες, άνεμοι και βροχοπτώσεις αναμένεται να αυξηθούν (McGrath and Lynch, 2008). Γι' αυτό αναμένεται και άνοδος του επιπέδου της θάλασσας. Αν υπολογίσει κανείς τα παραπάνω τότε μπορεί να εξαχθεί το συμπέρασμα ότι ακόμη και η λίγη βλάστηση που υπάρχει στο νησί θα λιγοστέψει σημαντικά με την υγρασία και την ξηρότητα, το οποίο έχει ήδη διαπιστωθεί το 2017, με σημεία τα οποία έχουν απογυμνωθεί από βλάστηση καθιστώντας το χώρο ακατάλληλο για επίσκεψη, αυξάνοντας την ολισθηρότητα στις πέτρες (<http://www.heritageireland.ie/en/south-west/skelligmichael/>), συνεπώς και τον κίνδυνο ατυχημάτων για τους επισκέπτες. Με την άνοδο της στάθμης της θάλασσας η βραχονησίδα θα καλυφθεί με νερό σε σημαντικό βαθμό, το οποίο συνεπάγεται και μείωση της υπάρχουσας πανίδας. Δηλαδή τα θαλάσσια πτηνά δε θα βρίσκουν ευνοϊκές συνθήκες αναπαραγωγής και εκτροφής, το οποίο θα απειλήσει την ύπαρξη τους και θα τα οδηγήσει σε εύρεση νέου φιλόξενου περιβάλλοντος, και τα κουνέλια και τα ποντίκια θα εξαφανισθούν. Το ίδιο το Skellig Michael ίσως κατασθεί αδύνατο για επίσκεψη λόγω αυτής της κάλυψης από νερό, αλλά και φυσικά λόγω των καταιγίδων και των ισχυρών ανέμων που προκαλούν πτώση πετρών (<http://www.heritageireland.ie/en/media/2010%20Temp%20Flyer.pdf>) και δυσχεραίνουν ήδη την ανάβαση στα ανώμαλα σκαλοπάτια. Ωστόσο, να σημειωθεί πως μπορεί να γίνει λόγος για ένα θετικό στοιχείο που συνεπάγεται η κλιματική αλλαγή, και αυτό είναι η διατήρηση της υπό της επιφάνειας νερού ζωής, δηλαδή των κοραλλιών, το οποίο θα οδηγήσει και στην αύξηση τους, συνεπώς και στην αύξηση της υποθαλάσσιας ζωής.

3.2 Αρχαιολογικοί και Ιστορικοί Χώροι στη Μεσόγειο και η Επίπτωση της Κλιματικής Αλλαγής

Η ιστορία υπήρξε πολύ γενναϊόδωρη με τις χώρες που περιβάλλουν τη Μεσόγειο Θάλασσα. Πολλοί, διαφορετικοί αλλά εξαιρετικά σημαντικοί πολιτισμοί αναπτύχθηκαν γύρω σε αυτή την ημίκλειστη θάλασσα, θρησκείες γεννήθηκαν και παρήκμασαν,

επιστήμες εξελήχθησαν, ενώ το εμπόριο και οι πόλεμοι επέφεραν πολιτιστικές και γλωσσικές ανταλλαγές μετατρέποντας τη Μεσόγειο σε "**χωνευτήρι πολιτισμών**" (Dabdoub Nasser, 2008, σελ. 65). Μινωίτες, Φοίνικες, Αιγύπτιοι, Ιουδαίοι, Έλληνες, Ρωμαίοι, Βυζαντινοί, Οθωμανοί, Άραβες, Γενουάτες και Βενετοί, όλοι τους έχουν αφήσει τα ίχνη τους κατά μήκος της Μεσογείου, με τη μορφή αρχαίων ναών, τζαμιών, κάστρων, εκκλησιών αλλά και κατασκευών καθημερινής χρήσης ακόμα ορατών σήμερα, σε καλύτερη ή χειρότερη κατάσταση.

Στις μέρες μας, έχουμε συνηθίσει να αναφερόμαστε σε όλα τα απομεινάρια παλαιότερων εποχών με τον όρο αρχαιολογικοί χώροι, όμως, όπως σημειώνει η Sharon Σθλλιαν "η αρχαιολογία είναι απλώς το μέσο με το οποίο η επιστημονική και κατά συνέπεια και η πολιτιστική αξία τους έχει εκδηλωθεί". Επομένως, "ίσως αρμόζει καλύτερα να τους αποκαλούμε μνημεία πολιτιστικής κληρονομιάς" (Sullivan, 1995, σελ. 20)

Παρά το γεγονός ότι η Μεσόγειος είναι διάσπαρτη με μνημεία πολιτιστικής κληρονομιάς, τα οποία μάλιστα είναι μοναδικά και αναντικατάστατα όταν καταστρέφονται, εδώ και αιώνες, οι ντόπιοι πληθυσμοί που ζούσαν ανάμεσά τους, τα αγνοούσαν ή ακόμα και τα χρησιμοποιούσαν ως οικοδομικά υλικά ή ακόμη και ως χώρους εκτροφής ζώων (μαντριά) (De la Torre and Mac Lean, 1997).

Από τις αρχές του 19ου αιώνα, όμως, η κατάσταση άρχισε να αλλάζει: τα μνημεία πολιτιστικής κληρονομιάς άρχισαν να έλκουν, όλο και περισσότερο, την προσοχή πρωτίστως των αρχαιολόγων και των ρομαντικών περιηγητών αλλά και τυχοδιωκτών και αργότερα των τουριστών. Σήμερα, τα μεσογειακά μνημεία πολιτιστικής κληρονομιάς έχουν μετατραπεί σε σημαντικούς τουριστικούς προορισμούς τους και τα επισκέπτονται εκατομμύρια τουριστών κάθε χρόνο. Μαζί με το αυξανόμενο ενδιαφέρον των επισκεπτών, εξίσου αυξανόμενος είναι και ο ρυθμός καταστροφής και φθοράς των μνημείων, για πολλούς και διαφορετικούς φυσικά λόγους. Παρά το γεγονός ότι η σημασία των μνημείων πολιτιστικής κληρονομιάς της Μεσογείου έχει αναγνωριστεί εκτενώς και δεν καταλήγουν πλέον ως οικοδομικά υλικά ή χρησιμοποιούνται για τον ενσταυλισμό των ζώων, η καταστροφή, η φθορά τους συνεχίζεται, λαμβάνοντας διαφορετικές μορφές και καθιστώντας, ως εκ τούτου, τη διατήρησή αλλά και την εξεύρεση πρακτικών και εφαρμόσιμων λύσεων σχετικά με τη διαχείρισή τους ζωτικής σημασίας.

Καταγραφή των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν τα μνημεία πολιτιστικής κληρονομιάς της Μεσογείου

Τα μνημεία πολιτιστικής κληρονομιάς της Μεσογείου αντιπροσωπεύουν διαφορετικές αξίες για διαφορετικές ομάδες ανθρώπων. Για τους μελετητές, αποτελούν το αντικείμενο της μελέτης τους, για τα έθνη και τις περιφέρειες, την εθνική ή τοπική ταυτότητά τους, για τους πιστούς έχουν θρησκευτική αξία και για καλλιτέχνες αισθητική, ενώ για τους ανθρώπους των οποίων η απασχόληση εξαρτάται με τον ένα ή τον άλλο τρόπο από τα μνημεία αυτά έχουν οικονομική αξία (De la Torre, 1997). Σε αντίθεση με τα παραπάνω αναφερόμενα- και ορισμένες φορές εξαιτίας αυτών- τα μνημεία πολιτιστικής κληρονομιάς της Μεσογείου αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα συμβάλλοντας στη σταδιακή καταστροφή τους. Τα προβλήματα αυτά περιλαμβάνουν: 1. την ανεξέλεγκτη και δίχως σχέδιο ανάπτυξη, 2. την κλιματική αλλαγή, 3. την υπερβολική και ανεξέλεγκτη επισκεψιμότητα και 4. τις ακατάλληλες επεμβάσεις συντήρησής τους. Ειδικότερα:

1. **Ανεξέλεγκτη και δίχως σχέδιο ανάπτυξη:** Οι τοποθεσίες τις οποίες επέλεξαν για να εγκατασταθούν οι αρχαίοι πολιτισμοί και συνακόλουθα οι θέσεις στις οποίες βρίσκονται τα μνημεία σήμερα, επιλέγοντας πάντοτε προσεκτικά με βάση την ευνοϊκή φυσική ή γεωγραφική θέση τους. Λαμβάνοντας υπόψη και την επιπρόσθετη ύπαρξη των μνημείων πολιτιστικής κληρονομιάς σε αυτούς τους χώρους, η ζήτηση γης με σκοπό τη χρήση της για επιχειρηματικές δραστηριότητες γίνεται τόσο έντονη που ορισμένες φορές εξαναγκάζει τους ντόπιου πληθυσμούς σε εκτόπιση. Ορισμένες φορές, οι καινούργιες αυτές δομές αλλάζουν τον περιβάλλοντα χώρο των μνημείων τόσο πολύ, που τα αποτελέσματά τους εμφανίζονται αργά ή γρήγορα και συνήθως έχουν καταστρεπτικές συνέπειες για τα μνημεία.

2. **Κλιματική αλλαγή:** Η κλιματική αλλαγή και η σχετική αύξηση της θερμοκρασίας μπορεί να προκαλέσει επιπλέον προβλήματα στα μνημεία. Ας μην ξεχνάμε πως τα μνημεία επιβιώνουν στο περιβάλλον τους εδώ και αιώνες, οπότε οποιαδήποτε αλλαγή (κλιματική- περιβαλλοντική) των συνθηκών που τα περιβάλλουν τα επηρεάζει άμεσα. Επίσης, οι φυσικές και οι ανθρώπινες καταστροφές απειλούν εξίσου τα μνημεία.

3. **Υπερβολική και ανεξέλεγκτη επισκεψιμότητα:** Παρόλο που όλο και περισσότεροι άνθρωποι επισκέπτονται τα μνημεία της Μεσογείου αυξάνοντας με τον τρόπο αυτό το προερχόμενο από τον πολιτιστικό τουρισμό εισόδημα, την ίδια στιγμή, οι οικονομικοί πόροι που διαχέονται στη συντήρηση και τη διαχείριση των μνημείων δυστυχώς δεν ακολουθούν την ίδια αυξητική πορεία αφού όπως συνήθως συμβαίνει, τα χρήματα από τα εισιτήρια καταλήγουν στα εθνικά θησαυροφυλάκια. Επιπλέον, η υπερβολική επισκεψιμότητα σε συνδυασμό με τη διοργάνωση κοινωνικών

εκδηλώσεων αγνοώντας τη φέρουσα ικανότητα των μνημείων επιφέρουν σοβαρές επιπτώσεις στα μνημεία και αποτελούν λόγο ανησυχίας από διαχειριστική άποψη (De La Torre, 1997). Από την άλλη πλευρά, η πολύ μικρή επισκεψιμότητα αποτελεί επίσης πρόβλημα, αφού ο χαμηλός ή ανύπαρκτος αριθμός επισκεπτών συνήθως είναι αρκετός να υποβαθμίσει τα μνημεία στο επίπεδο των αόρατων μνημείων (Lekakis, 2005), αποκλείοντάς τα από ευκαιρίες χρηματοδότησης που απολαμβάνουν πιο δημοφιλή μνημεία, απειλώντας επίσης και τη διατήρησή τους.

4. **Ακατάλληλες επεμβάσεις συντήρησής των μνημείων:** Από τη στιγμή που η χρηματοδότηση για τη συντήρηση των μνημείων εξαρτάται άμεσα από τον αριθμό των ανθρώπων που τα επισκέπτονται ετησίως, δεν είναι ασυνήθιστο οι αρχαιολόγοι και οι σχετικές αρχές διαχείρισης των μνημείων, να προσπαθούν να ανακατασκευάσουν αρχιτεκτονικά μέρη των μνημείων σε μια προσπάθεια να τα καταστήσουν πιο εντυπωσιακά για τους επισκέπτες. Τέτοιου είδους παρεμβάσεις όμως, μπορούν πολύ εύκολα να καταλήξουν να εξυπηρετούν τις ανάγκες των τουριστών ή των αρχαιολόγων, περισσότερο ακόμα και από τις ανάγκες των ίδιων των μνημείων, προσθέτοντας ένα ακόμα κίνδυνο για τη συντήρησή τους

Σύμφωνα με τη Στρατηγική για την ανάπτυξη της Ευρω- Μεσογειακής Πολιτιστικής Κληρονομιάς 2007- 2013 (2007), η πολιτιστική κληρονομιά- όπως ακριβώς και η περιβαλλοντική- αποτελεί "δημόσιο πλούτο". Επομένως, πρωτεύων στόχος κάθε διαχειριστικού σχεδιασμού θα πρέπει να είναι η συντήρηση της πολιτιστικής αξίας των μνημείων και όχι η ικανοποίηση των αναγκών των τουριστών, των αρχαιολόγων ή των "επενδυτών" στον πολιτισμό (De La Torre, 1997). Για να συμβεί αυτό, συγκεκριμένες δράσεις θα πρέπει να συμπεριληφθούν στα διαχειριστικά σχέδια όπως: 1. η καλύτερη συνεργασία και επικοινωνία των ομάδων ενδιαφερομένων, 2. η σύγχρονη εκειδίκευση των διαχειριστών, των ξεναγών, των συντηρητών των μνημείων, 3. η ευαισθητοποίηση των τοπικών κοινοτήτων.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

Κόνσολα, Ν., (1995) *Η Διεθνής Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Κούτσιος, Α., (2013) Η Σημασία της UNESCO για την Προστασία της Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς και του ελληνικού Πολιτισμού: Η Περίπτωση της Αρχαίας Ολυμπίας, *Ηλειακή Πρωτοχρονιά*, 13, σελ. 195-202.

Λαμπρινουδάκης, Β., (2008) *Οδοιπορικό από την Αρχαία Ελληνική Τέχνη στη Σύγχρονη Ζωή: Δέκα Μαθήματα Αρχαιολογίας*, Αθήνα: Εκδόσεις Α.Α.Λιβάνη.

Παυλογεωργάτος, Γ. (2003) *Διατήρηση της Υλικής Πολιτιστικής Κληρονομιάς*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Επίκεντρο.

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Dabdoub Nasser, C. (2008). "Mediterranean Heritage, an opportunity for dialogue." *Europa Nostra* n 1, 2008.

Daly, C. (2011) Climate Change and the Conservation of Archaeological Sites: a Review of Impacts Theory, *Conservation and Management of Archaeological Sites*, vol. 13, no.4, pp. 293-310.

De la Torre, M. [Ed.] (1997). *The Conservation of Archaeological Sites in the Mediterranean Region. An International Conference organized by the Getty Conservation Institute and the J. Paul Getty Museum, 6-12 May 1995. Los Angeles*

European Commission (2007). *Strategy for the development of Euro-Mediterranean cultural heritage: Priorities from Mediterranean countries (2007-2013)*. Brussels, 2007.

Lekakis, S. (2005). *Managing Archaeological Sites in the Aegean Sea; the context and a critique on recent management trends in sites around the Mediterranean Sea*. Master's Thesis submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Ma in Managing Archaeological Sites of the University of London, Institute of Archaeology.

Nardi, R. (2010). "Conservation in Archaeology: Case Studies in the Mediterranean Region." In "Heritage, Conservation, and Archaeology", on line magazine of The Archaeological Institute of America, Boston, 2010.

McGrath, R. & Lynch, P. eds. 2008. Ireland in a Warmer World; Scientific Predictions of the Irish Climate in the Twenty-First Century. Dublin: Community Climate Change Consortium for Ireland [accessed 22 September 2009]. Available at <<http://www.c4I.ie>>

Sweeney, J., Donnelly, A., McElwain, L. & Jones, M. 2002. Climate Change Indicators for Ireland. Wexford: Environmental Protection Agency.

Δικτυογραφία

www.un.org/waterforlifecabe/pdf2007_isdr_drought_desertification_and_water_scarcity_eng

<http://www.worldheritageireland.ie/skellig-michael/>

https://en.wikipedia.org/wiki/Skellig_Michael

<http://www.heritageireland.ie/en/south-west/skelligmichael/>

www.un.org/waterforlifedececabecabe/pdf2013_isdr_drought_desertification_and_water_scarcity_eng